

**ŠOLA ZA ČASTNIKE
XIX. GENERACIJA
SPECIALIZACIJA PEHOTA**

Zaključna naloga

ZNAMENITI SLOVENSKI VOJAŠKI POVELJNIKI

Kandidat, slušatelj:

des. Vincenc Lotos Šparovec

Mentor:

VVU dr. Valerija BERNIK

Ljubljana, avgust 2008

POVZETEK

Veliko zaslug za to, da smo se Slovenci ohranili na svojem ozemlju, imajo možje, ki so bili pripravljeni v ključnih trenutkih zgodovine zastaviti svoje življenje in zavednost ter se postaviti po robu zavojevalcem. Glede na to, da je ta naloga posvečena vojaškim poveljnikom, so bom ukvarjal z vlogo omenjenih mož pri ustvarjanju samostojne Republike Slovenije. Na mojem seznamu so se znašli ljudje, ki so rekli NE težnjam, da bi se prostor, kjer živimo Slovenci, imenoval Nemčija, Avstrija, Italija, Madžarska, Dravska banovina, Jugoslavija. Predvsem pa hočem pokazati in dokazati, da jih zgodovina in narod nista pozabila; in da tako ni zaradi činov, ki so jih nosili na ramenih, pač pa zaradi njihove neizmerne srčnosti in modrosti, ki sta jih vodili k praviim in zgodovinskim odločitvam.

K nalogi sem pristopil sistematično. Moj namen se je na kratko sprehoditi skozi zgodovino Slovencev od Karantanije do Republike Slovenije in iz bojev, ki so jih bojevali Slovenci na svojem etničnem ozemlju, izluščiti tistega poveljnika, ki je posamezni boj zaznamoval.

Niti slučajno ne mislim, da drugi niso omembe vredni, ampak glede na omejen obseg naloge je moj izbor pač takšen.

SUMMARY

Great credit for the fact that Slovenians still remain on our territory goes to the men who were ready to stake their lives and consciousness in the right moments of history and they stood against the invaders. Taking into account that the present theme is dedicated to the military commanders I will take an interest in their part in creating the independent Republic of Slovenia. People were found on my list who were able to say NO to the tendencies that the region where Slovenians live has being named Germany, Austria, Italy, Hungary, Drava's ban's domain or Yugoslavia. Most of all I want to show and demonstrate that history and the nation still have not forgotten them. The credit for that does not go to their ranks which were carried on their shoulders, but to their great heart and wisdom that led them to the right and historical decisions.

I acceded to the theme systematically. My intention is to walk shortly through the history of Slovenians from Carinthia to the Republic of Slovenia and to husk one commander from the fights that were fought by Slovenians on our ethnic territory which especially denoted this fight.

By any chance I do not think that others are not worth mentioning but in regard to the limited extent of the present theme this is my choice.

KAZALO

POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
KAZALO.....	iv
1 UVOD.....	5
1.1 NAMEN IN CILJ NALOGE.....	5
1.2 METODE DELA.....	6
2 ZNAMENITI SLOVENSKI VOJAŠKI POVELJNIKI.....	6
2.1 NEIMENOVANI BOJEVNIK V BOJU PROTI POKRISTJANJEVANJU.....	6
2.1.1 Zgodovinski okvir.....	6
2.1.2 Pokristjanjevanje.....	7
2.1.3 Uporniki.....	7
2.2 KMET MATJAŽ.....	9
2.2.1 Zgodovinski okvir.....	9
2.2.2 Bitka Matjaževe vojske.....	10
2.3 ANDREJ KOMEL PLEMENITI SOČEBRAN.....	11
2.3.1 Zakaj Komel?.....	12
2.3.2 Zgodovinski okvir.....	12
2.3.3 Življenje in delo.....	12
2.4 NADPOROČNIK FRANJO MALGAJ.....	17
2.4.1 Zakaj Malgaj?.....	18
2.4.2 Zgodovinski okvir.....	18
2.4.3 Življenje Franja Malgaja.....	19
2.5 GENERAL JAKA AVŠIČ.....	21
2.5.1 Življenjska pot.....	21
2.5.2 Bitke generala Jake Avšiča.....	22
2.6 POLKOVNIK MIHA BUTARA.....	26
2.6.1 Vojaška kariera polkovnika Mihe Butare.....	26
2.6.2 Zgodovinski okvir.....	27
2.6.3 Vojaške zmage polkovnika Miha Butare.....	29
2.6.4 Pričevanje desetnika Vincenca L. Šparovca.....	33
3 ZAKLJUČEK.....	33
VIRI IN LITERATURA.....	35
SEZNAM SLIK.....	35
IZJAVA O AVTORSTVU.....	36

1 UVOD

Na straneh, ki bodo sledile uvodnim stavkom, se avtor te zaključne naloge na šoli za častnike trudi, da bi skozi sprehod skozi zgodovino Slovencev in današnje samostojne Republike Slovenije izluščil posameznike, ki so si v prelomnih trenutkih zgodovine upali dvigniti meč, vzeti puško ali zgolj pero in braniti deželo svojih staršev.

Lahko bi si seveda izbral kakšen drug naslov, ampak »ZNAMENITI SLOVENSKI VOJAŠKI POVELJNIKI« so gradivo, ki bi današnjemu stanju stvari dali marsikateri odgovor. Piše se leto 2008 in vojska samostojne Republike Slovenije šteje približno 7000 pripadnikov, katerih poglobljena naloga je organizirati, koordinirati in izvajati vojaške naloge v tujini.

Z nalogo bi rad spomnil na vrednote, ki so nekaj pomenile nazadnje leta 1991 in ki so slovenski narod žal samo za kratko, ampak toliko bolj, povezale. Količina valute na bančnem računu vsepovsod terja svoj človeški davek in vojska ni nobena izjema. Upam, da bo to pisanje bralca vsaj za nekaj minut odneslo od sive realnosti ter ga poneslo v čase in trenutke, ko je poveljnik moral »imeti jajca« in vedeti, zakaj. Za Slovenijo.

Na teh straneh se bom posvetil šestim (po mojem mnenju) znamenitim slovenskim vojaškim poveljnikom, ki so v različnih obdobjih pokazali svoj domoljubni značaj in prispevali k ohranitvi najzahodnejšega plemena južnih Slovanov na tem področju.

Slovenski vojaški poveljnik je bil od nekdaj zelo razgledan človek, psiholog, humanist, mož širokega rakurza in za seboj ni imel samo vojske, ampak tudi narod. Šesterica mož, ki jih bom predstavil, te lastnosti vsekakor imajo.

To so:

- * neznani poveljnik iz obdobja pokristjanjevanja in njegov boj za pogansko vero,
- * kmet Matjaž, ki se je s svojo vojsko kmetov uprl Turkom,
- * baron Andrej Komelj plemeniti Sočebran, ki je kljub temu, da je služil cesarju na Dunaju, spisal prve slovenske vojaške priročnike,
- * nadporočnik Franjo Malgaj, kot junak boja za severno mejo v letih 1918–1919,
- * general Jaka Avšič, ki je služil petim vojskam, a vedno ostal Slovenec in
- * polkovnik Miha Butara, ki je poveljeval 5. PŠTO in z modrostjo in taktnostjo prispeval, da se je vojna za samostojno in neodvisno Slovenijo končala tako, kot se je.

1.1 NAMEN IN CILJ NALOGE

Namen in cilj naloge je predstaviti in seznaniti bralca z osebnostmi, ki so v prelomnih trenutkih slovenske zgodovine s svojimi poveljniškimi sposobnostmi, domoljubjem in hrabrostjo ustvarili možnosti, da smo Slovenci kot narod obstali na tem prostoru in 25. junija 1991 z razglasitvijo neodvisnosti prišli do svoje države.

1.2 METODE DE LA

Naloga je bila narejena na podlagi študija ustrezne literature.

2 ZNAMENITI SLOVENSKI VOJAŠKI POVELJNIKI

2.1 NEIMENOVANI BOJEVNIK V BOJU PROTI POKRISTJANJEVANJU

2.1.1 Zgodovinski okvir

Ne glede na to, da mi zgodovinopisje ne nudi konkretnih podatkov iz obdobja pokristjanjevanja na tukajšnjem ozemlju, se vseeno čutim poklicanega, da se v tej nalogi potrudim osvetliti dogodke, ki so pripeljali do konca prve in edine države Slovencev pred letom 1991 – Karantanije (v nekaterih virih Sclavinie). V kolikor te države (kneževine) na tem prostoru ne bi bilo, verjetno nikoli ne bi bilo sanj najzahodnejšega plemena Slovanov o lastni državi.

Pa pojdimo od začetka, ki sega v obdobje preseljevanja narodov. Slovenci spadajo k južni skupini zahodnih Slovanov. Tu, v vzhodnoalpskih dolinah, skozi katere so vodile transevropske poti, so Slovenci prvič naleteli na germanska plemena, ki so se hitro širila. Postali so južno čelo Slovanov, ki so se pomikali proti zahodu. Pri tem so naleteli na Germane, ki so se širili proti vzhodu, in oblikovali prvo slovansko-nemško etnično mejo na območju med Donavo in Jadranskim morjem. Kneževina Slovanov v vzhodnih Alpah in njen knez Valuk sta bila prvič omenjena okoli leta 630. Središče te kneževine je bilo na Krnskem gradu. Ime Karantanija je v 7. stoletju dobilo vse ozemlje, ki mu je vladal knez s Krnskega gradu. Leto 743 je za Slovence datum, ko je bilo nenadoma za vedno konec njihove politične samostojnosti, datum, ko so jih vključili v nemški del zahodne Evrope. Hkrati pa je to leto, ko so jih germanski misionarji in nemški naseljenci začeli sistematično spreobračati v krščansko vero. V naslednjih 300 letih so naredili deželo krščansko, hkrati pa so germanizirali dve tretjini domačega prebivalstva (A.Kuhar, Pokristjanjevanje Slovencev, str. 9).

Slika 1: *Knežji kamen, na katerem so ustoličevali karantanske kneze.*

2.1.2 Pokristjanjevanje

Pogoj, da se je lahko začelo pokristjanjevanje poganskih Karantancev, je bil dolg karantanskega kneza Boruta Bavarcem. Ko so Karantanci okrog leta 743 Bavarce zaprosili za pomoč pri obrambi pred Avari, so morali priznati njihovo nadoblast ter jim za talca poslati sina kneza Boruta, Gorazda, in knezovega nečaka Hotimira, ki so ju Bavarci pokristjanili. Boruta je leta 749 nasledil Gorazd, ki pa je umrl že po treh letih vladanja; nasledil ga je bratranec Hotimir. Z vladanjem kneza Hotimirja leta 751 se je začelo pokristjanjevanje Karantancev, ki so ga pod vodstvom karantanskega pokrajinskega škofa Modesta vodili irski misijonarji iz Salzburga. Pokristjanjevanje je sprožilo tri neuspele upore. Prvi se je začel po Modestovi smrti (763), drugi leta 765, vendar je knez oba hitro zatrl. Zadnji upor se je začel po smrti kneza Hotimirja, leta 769, in je trajal vse do posega bavarskega kneza Tasila III. leta 772. V tem času je novi knez postal Waltunck, nadaljeval pa se je tudi salzburški misijon. Prav z delovanjem misijonarjev v Karantaniji je mogoče povezati nastanek slovanskih liturgičnih besedil, ki so bila pozneje (ob koncu 10. in v začetku 11. stoletja) zapisana v Brižinskih spomenikih (Zgodovina Slovencev, str. 124-125).

2.1.3 Uporniki

Kot rečeno, je prišlo med pokristjanjevanjem do treh uporov Karantancev, od katerih je bil zlasti tretji zelo obsežen in vojaško najbolj organiziran. Upor je bil usmerjen predvsem proti narodni dinastiji, ki je pripeljala v državo Bavarce in povzročila izgubo neodvisnosti, medtem ko so bavarski misionarji odtujevali ljudstvo od vere njihovih prednikov. Karantanci so se poskušali otresti tujega jarma, dokler Tasilo, ki je ukrepal tako zaradi političnih kakor tudi verskih motivov, leta 772 ni odpravil sleherne nevarnosti bodočega upora, knez Waltunck pa je pospešil pokristjanjevanje.

Uporniki iz tistega obdobja so že od nekdanj burili domišljijo največjih slovenskih domoljubov med pesniki in pisatelji. Za marsikaterega med njimi je bil idealiziran poganski poveljnik vzor slovenske narodnostne države, poguma, odločnosti, stremljenja in hrepenenja. France Prešeren začne svoj *Uvod h Krstu pri Savici* takole:

Valjhun, sin Kajtimara, boj krvavi
že dolgo bije za kršansko vero,
z Avreljam Droh se več mu v bran ne stavi;

končano njino je in marsiktero
življenje, kri po Kranji, Koratani
prelita, napolnila bi jezéro.

Gnijó po polji v bojih pokončani
trum srčni vajvodi, in njih vojšaki,
sam Črtomír se z majhnim tropam brani.

(F. Prešeren, *Uvod h Krstu pri Savici*)

Verjetno ste v krvoločnem Valjhunu prepoznali kneza Waltuncka, naš prvi junak pa naj bo **Črtomir**, ki v imenu ljubezni in miru na koncu vseeno kloni. V kolikor se sprehajate po Ljubljani in se znajdete na najznamenitejšem slovenskem trgu – Prešernovem trgu, postojte, in si na spodnjem delu spomenika poetu oglejte motive Črtomirjevega boja na bakrenih ploščah.

Slika 2: Črtomirjevo Slovo od Bogomile, relief, bron

Drugi junak naj bo Tugomer, ki, izdan s strani škofov in knezov, na svoji smrtni postelji govori sledeče upesnjene besede Frana Levstika:

Tvrđ bodi, neizprosen
moř jeklen, kadar brani
je časti in pravde
narodu in jeziku
svojemu!
Ne varaj sam se,
varati ne daj se
sovražnikom ...

Tretji pa naj bo Iztok, junak romana *Pod svobodnim soncem* Frana Saleškega Finžgarja; junak, ki na konjih s svojo vojsko časti boginjo Živo in deřelo svojih prednikov.

Poganstvo je še vedno zakoreninjeno in živi v nekaterih slovenskih ljudskih običajih, predvsem povezanih s preganjanjem zime, teme, kot so na primer kurentovanje na Ptujskem polju, obhodi zelenega Jurija v Beli krajini, sprevođi laufarjev v Cerknem in preganjanje pusta drugod. Bojda tudi postavljanje mlaja na deřeli sega v tiste čase in še bi se kaj našlo, ampak to je tema kakšne druge naloge. Mi pa pojdimo naprej.

2.2 KMET MATJAŽ

2.2.1 Zgodovinski okvir

Mejno območje, kjer sta nekoč delovali Samova plemenska zveza in Karantanija, je politično in versko podjarmil Zahod, nemški imperij je premaknil svoje meje in s svojo vojaško in politično močjo potlačil višjo duhovno kulturo Bizanca. Kaj pa Slovenci? Po vzponu Habzburčanov in zmagoslavju njihove ženitne politike so bili do konca prve svetovne vojne trdno v njihovih neđrih. Uradni jezik je bila nemščina. Večina slovenstva v srednjem veku je bila kmetov-podložnikov. Tudi slovenščino si lahko slišal le na njivah, v delavnicah, rudnikih. V mestih in trgih se je govorilo nemško.

Kmečki upori so bili prvi boj slovenskega kmečkega življa proti tuji nadoblasti, čeprav so bili vzpodbujeni predvsem iz obupa nad življenjskimi razmerami, v katerih se je znašel. Teh je bilo od 13. do 17. stoletja preko 120, kar zgovorno priča o bojevitosti potlačenega slovenskega ljudstva.

Proti koncu srednjega veka se je zaradi mnogih vzrokov položaj kmečkega stanu izdatno poslabšal in nazadnje povzročil velike socialne boje, ki so se deloma ponavljali tudi v naslednjih stoletjih. Predvsem so povzročili kmečko bedo dolgotrajni in hudi boji cesarja Friderika III., najprej s Celjani in potem z Vitovcem za celjsko dediščino. Komaj so se ti nemiri umirili, že so prihajali Turki, ki so vsako leto zlasti pri nezavarovanih slovenskih

kmetih iskali bogatega plena. Poleg tega so se množili cesarski davki in razni notranje-avstrijski deželni zbori so zaradi turških napadov razpisovali vedno nove naklade. Kmetje niso razločevali, kaj si jemlje zemljiška gospoda in kaj zahteva cesar za obrambo proti Turkom. Ob teh stiskah se je med kmeti vnela stanovska zavest, čutili so, da so ljudje istega stanu, ki si lahko le v trdni zvezi proti gospodi izbori svoje pravice. Zato so začeli prirejati shode in zveze (*das Bund* = zveza, od tod slovesni izraz *punt* = upor), kjer so najprej mirno izražali svoje zahteve in pritožbe, ko pa ni bilo razumevanja z druge strani, je izbruhnila krvava »buna«. Vse se je dogajalo pod geslom »Za staro pravdo!«, to je za tiste pravice in dolžnosti, ki so veljale nekdanj. Prvikrat slišimo za gibanje leta 1469, ko so se zbrali podložniki z Gornjega Štajerskega in izdali poziv deželnim stanovom, naj branijo deželo pred Turki, sicer se jim bodo sami postavili po robu. Leta 1478 so se zbrali kmetje iz Ziljske doline in izvedli *punt*, ki se je bliskovito razširil. Vzrok razburjenja je bil, ker je oskrbnik terjal podvojeno pristojbino. Prvi shod so imeli ob veliki noči leta 1478 v beljaški okolici, kjer so sprejemali nove člane. V zemljo so zapičili dva droga in na njiju počez postavili meč. Potem so drug za drugim stopili pod meč, položili nanj prste in prisegli zvestobo *puntu*. Plemstvo je začelo zbirati najemniško vojsko, da bi z njo udarilo po kmečki zvezi, toda dogodki so sovpadali z vdorom Turkov. Ta je bil sprva namenjen Benečanom, ampak zaradi njihove pripravljenosti na napad, je bil preusmerjen v Soško dolino. Čez prelaz Predel so prišli 25. julija 1478 (Dr. J. Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda* 1.del, str. 441-446).

Slika 3: *Kmečki upor*

2.2.2 Bitka Matjaževe vojske

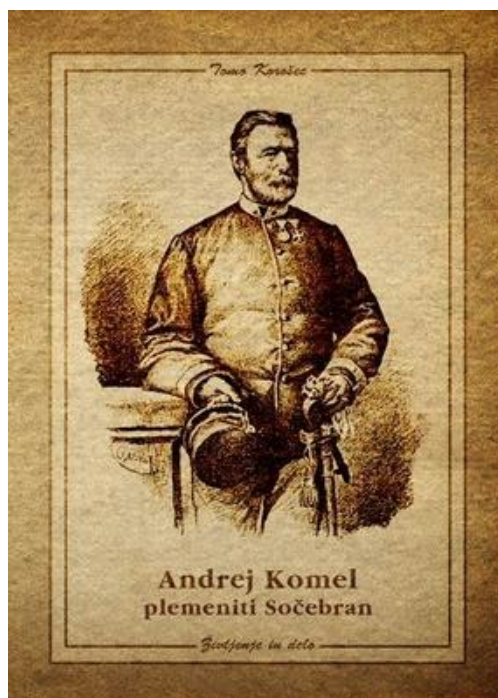
Plemstvo se je zaprlo v gradove, kmečka zveza pa je sklenila, da bo Turkom zaprla pot na Koroško. Zbrala se je kmečka vojska, ki jo je vodil kmet Matjaž. Bilo je okoli 3000 borcev in pogumno so se odpravili Turkom naproti. Prišli so do Kokovega pri Vratih ob Ziljici. Noč pred prihodom Turkov je prišel glas, da prihaja ogromna turška vojska, ki se ji ne bo moč upreti, in večina kmetov se je ustrašila in pobegnila. Ostalo jih je samo okoli 400, ki se jim je pridružilo še 70 rudarjev in še 130 kmetov. Do bitke je prišlo 26. julija 1478. Turkom se je posrečilo priplaziti sovovskim bojevnikom za hrbet in v hudi bitki je kmečko-rudarska vojska podlegla. Turki so se razlili po Koroškem in ropali tri tedne. Po njihovem odhodu je plemstvo polovilo preživele voditelje kmečke zveze in jih obsodilo na smrt.

V slovenskem narodnem izročilu se je ohranil spomin na kmečkega kralja Matjaža, ki naj bi odšel v gore. Težko se je bilo sprijazniti z dejstvom, da je bil kmet Matjaž premagan in ubit. Verjeli so, da je še vedno živ in da le spi, a ko bo nastopil njegov čas, bo spet prišel in rešil ljudstvo hudega. Kot je bila vojska kmečke zveze samo slovenska, je tudi legenda o kralju Matjažu samo naša, kljub ustaljeni praksi tolmačenja Kralja Matjaža kot madžarskega kralja Matija Korvina (J.J. Švajncer, *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, str. 47-48).

Slika 4: *Kralj Matjaž* (Janez J. Švajncer: *Vojna zgodovina*)

2.3 ANDREJ KOMEL PLEMENITI SOČEBRAN

Slika 5: *Andrej Komel plemeniti Sočebrian*

2.3.1 Zakaj Komel?

Slovenski vojskovodja z zgoraj navedenim imenom je v mojem izboru nekaj posebnega. Njegovo glavno orožje za obrambo ali ohranitev slovenstva ni bila puška, temveč pero. In zagotovo je s svojim peresom naredil daljšo pot do samostojne Slovenije kot marsikateri vojak s puško. V obdobju do konca prve svetovne vojne, ko smo Slovenci služili cesarju na Dunaju, se je nedvomno rodilo veliko boljših in neustrašnih vojščakov, ki so se izkazali v bitkah z Italijani, Turki, Srbi, Madžari, Krajišniki, Prusi, Mehičani, a kaj, ko so nosili avstrijsko uniformo, peli avstrijsko himno, ukazovali v nemščini in branili cesarjeve interese. V predgovoru h knjigi T. Korošca *Ljubljana 5. junij 2004* piše: » *Andrej Komel pl. Sočebran (1829–1892), cesarsko- kraljevi major, utemeljitelj slovenskega vojaškega izrazja, je bil 36 let poklicni vojak, Cesarju je služil z orožjem, domovini z dušo in svojemu narodu s peresom.*«(Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočebran, str. 2).

Komelovo izrazje, sicer v precejšnji meri naslonjeno na nemške vojaške izraze, je del zgodovine slovenskega knjižnega jezika, je plod zavestnega, načrtnega in celo organiziranega dela za slovenskost sporočanja na vojaškem področju. V Komelovem delu se kaže zgodovina slovenskega vojaškega jezika.

2.3.2 Zgodovinski okvir

Marčna revolucija je leta 1848 odnesla s prestola cesarja Ferdinada I. in državnega kanclerja Meeternicha ter ustoličila za avstrijskega cesarja in kralja Ogrske in Hrvatske Franca Jožefa I. Decembrski zakon o zemljiški odvezi pa je dokončno odpravil fevdalizem. Leta 1848 je prišlo do revolucionarnega izbruha tudi v Ljubljani. Na Dunaju so slovenski liberalci razglasili program Zedinjene Slovenije, prvi slovenski politični program. Zahtevali so združitev slovenskega ozemlja v eno samo enoto, imenovano Slovenija. Uradni jezik naj bi bila slovenščina, enakovredna nemščini. Slovenija naj bi bila samostojna dežela, s svojo vlado in skupščino, vendar pod okriljem habsburške monarhije.

2.3.3 Življenje in delo

Komelovi so bili družina z veliko otroki. Andrej, rojen 3. oktobra 1829, je bil tretji od desetih. Živel so v Solkanu. V Komelovem času je bil pouk na goriški realki v nemščini in italijanščini, tako da je mladi Andrej obvladal oba tuja jezika. Ko se je 4. aprila leta 1849 pridružil vojski, je bila njegova prva vojaška postaja Oglej, kjer je moral prav na hitro opraviti osnovno rekrutno urjenje, kajti čez slab mesec je šla enota v boj proti upornim Madžarom, ki jih je bilo treba streti v obdonavski trdnjavi Komarom, pomembni strateški točki med Dunajem in Pešto, kjer so se za zidovi skrivali dva korpusa in 500 topov. V začetku maja je odšel bataljon proti Ptujju na Štajersko, se utaboril in po daljšem počitku odkorakal prek Ormoža do Komaroma. Obleganje se je brez velikih bojov končalo z vdajo upornikov 4. oktobra 1849 in mladi cesar se je s svojim vojakom zahvalil z ganljivim pismom. Enote so šle na mirnodobno lokacijo, Komel nazaj v Oglej.

Andrej Komel je rad in veliko pisal. Zanimivo se mi zdi njegovo pismo iz Vazezeja 19.

januarja 1849, ki je bilo objavljeno v Bleiweisovih *Novicah*. Citat iz pisma: »*Predragi moj Tonče! Ne vzemi mi za hudo, de Ti do tega časa nisim nobene čerke na znanje dal, ker nekterokrat nisim imel časa, drugikrat sim bil bolan.* Iz Ljubljane smo na ravnost v Treviso šli, kjer smo en čas bili; od tod smo šli v Mestre pri Benetkah, kjer sim pervikrat sovražnika pred obličje dobil, in pervikrat kugle žvižgati slišal. Kako veselo življenje sim tukej imel, Ti nisim v stanu povedati, zakaj tukej sim pervikrat življenje slovanskiga vojaka vživati začel; sami Slovani smo skorej na Laškim v bran proti sovražniku. Pa kmalo bi bilo šlo moje življenje rakam žvižgat, enkrat po eni granati, ki se je komej štiri čevlje od mene razletela, drugikrat je pa kugla, 36 funtarca, lih zraven mene na tla padla. Pa dolgo nam ni bilo dano tukaj biti, zakaj naš hrabri oče Radetzky nas je hotel vse Krajnce pri sebi imeti in tako smo mogli iz Mestre se na pot proti Milani podati.« (Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočeban, str. 7). Sam sem ob prebiranju Komelovih pisem nadvse užival, predvsem zaradi jezika in izrazja. Upam, da ste delček tega doživeli tudi vi.

Pravzaprav se dejanska Komelova kariera začenja 17. septembra 1850, ko je napredoval v narednika in bil 1. oktobra 1851 premeščen v Čedad, kjer je bil učitelj v Inštitutu za vojaške otroke. V Čedadu je bil natanko eno leto, bil 25. januarja 1852 imenovan v polkovnega kadeta, 1. oktobra 1852 pa premeščen k učiteljskemu delu v Bergamo. Šola se je 23. januarja 1853 preselila v Belluno, kamor je šel tudi Komel za učnega narednika. Leta 1855 je v Bellunu zbolel za kolero, ki je bila takrat pogosta bolezen in je imela epidemične razsežnosti. Šele po treh mesecih se je vrnil v enoto in tu ga je 1. januarja 1856 čakalo imenovanje v štabnega učnega narednika.

Novembra tega leta sta Ljubljano obiskala cesar Franc Jožef in cesarica Elizabeta. V naslednjem, 1857. letu pa je bila dograjena železnica Dunaj–Trst.

Komel je ves čas objavljajl svoja poročila v *Novicah*. Sicer pa je nanj zelo vplival leta 1858 prav tako v *Novicah* objavljen kritični spis Frana Levstika *Napake slovenskega pisanja*.

1. oktobra 1858 je bil Komel povišan v čin poročnika II. razreda in premeščen v Olomuc. Od začetka leta 1862 do konca oktobra 1863 je bil učitelj v polkovni kadetni šoli Vojaške akademije v Dunajskem Novem mestu, kjer je spoznal devet let mlajšo domačinko Ido Rössl. Kako se je med njima – Sovencem in Avstrijko – vnela ljubezen, ki ni ugasnila tudi potem, ko je bil Komel novembra 1863 premeščen v trdnjavo Terezín, ne vemo, a zagotovo sta se zaročila in se s privolitvijo Idinih staršev 19. oktobra 1865 tudi poročila.

Po premestitvi v Celovec leta 1868 se začenja najpomembnejše Komelovo življenjsko obdobje. Tja se je preselila tudi soproga Ida, tam se mu je rodila hčerka Elma, družina je bila skupaj 15 let. Vmes je leta 1869 moral kot četni poveljnik še v južno Dalmacijo protim upornim Črnogorcem. Prvič je moral proti Slovanom, in to v času, ko se je doma politično gibanje obračalo v smeri nove slovanske državne skupnosti. Po vrnitvi v Celovec junija 1870 je Komel izvedel, da mu je med njegovo odsotnostjo umrl oče.

Naj predstavim prvo pravo slovensko vojaško strokovno knjigo: ***Poljna služba, raztresem red, nova puška in slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček***. Spisal in založil Andrej Komel. Celovec. Tisk družbe sv. Mohora 1872.

Knjiga je imela 34 strani obeh slovarjev, 153 osnovnega besedila in 8 strani samostojne priloge. Bila je takoj razprodana, tako da je Komel še istega leta pripravil drugo – kot je sam

zapisal – dopolnjeno izdajo.

Dne 1. 11.1872, torej v času, ko je zaključil delo za drugo izdajo omenjene knjige, je bil Andrej Komel povišan v stotnika II. razreda. Svoje knjige je najprej razdelil svojim vojakom. V predgovoru k drugi izdaji piše, da je bila prva »*spoprodana v 14 dneh*«, nekatere pa je kot vemo, razposlal pomembnim vojaškim in civilnim osebam.

Izid *Poljne službe* je zbudil živahno poročevalsko dejavnost o njej in ob njej. Prve so se oglasile Novice, saj je Komel knjigo poslal Bleiweisu skoraj takoj po izidu zgodaj spomladi 1872.

O knjigi je konec maja 1872 poročal tudi slovenski častnik Soča, kjer piše: »*Sloveci smo g. Komelju za to knjigo posebno hvalo dolžni. Kajti nikder se sloveski jezik nij tako neusmiljeno trpinčil, kakor baš pri vojacih, kder so se našim fantom v glavo vtepale vojaške stvari v neki čudni mešanici in kolobociji nemškega in slovenskega jezika. Vojaki, domov prišedši, so to 'ferdirbano špraho' govorili in mej kmete plodili ter tako veliko pripomogli, da je mej čisto slovenščino zasejalo se mnogo nemškega plevela. Knjižica g. Komelja pa ima namen vojakom pomagati, da se bodo potrebnih stvari preje naučili in v čistem slovenskem jeziku naučili. Prav srčno želimo za tega delj, da bi častni naš rojak predstavil v slovenščino tudi sila potrebni učni pravilnik (abrichtungs-reglement). Hvaležni mu za njegov trud ne bodo samo tisti mladeniči, ki nosijo 'puško na rami, a sabljo čez pas,' nego hvalo mu bode vedela vsa slovenska domovina.*« (Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočebran, str. 25).

Druga knjiga: *Bojna služba, raztreseno vojevanje, nova puška in slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček*. Spisal in založil Andrej Komel. Celovec. Tisk družbe sv. Mohora 1873.

Izbira naslova za drugo izdajo – *Bojna služba* (nemško der **Felddienst**) – je gotovo primernejša kot prva – *Poljna služba*. Novost je tudi dodan nemški prevod naslova in pa pisateljev predgovor. Z vidika izrazoslovja je pomembno dejstvo, da je Komel pri slovenjenju besed moral ustvariti slovensko vojaško izrazje. Je torej njegov ustavarjalec, in sicer ne le v številnih primerih, ko je za nemški izraz tvoril slovensko ustreznico na novo, ampak tudi takrat, ko je obstoječo slovensko nevojaško besedo uporabil kot vojaški izraz. To avtorstvo je pomembno, kot je pomembno dejstvo, da Komelov jezik ne zaostaja bistveno za jeziki drugih takratnih avtorjev strokovnih knjig.

Odlomek iz *Bojne službe*: »*O vojni. Kadar dve državi zavoljo kake stvari v prepir preidete in kadar se na noben način pogoditi ne moreta-vsaka z orožjem svojo pravico doseči skuša-in ena se bojuje z drugoj. Oba nasprotnika ali obe državi pomnožita svojo armado s tim, da pokličeta na dopustu (Urlaubu) bivajoče vojake in rezerviste, ktere potem hitro z orožjem oborožita. Vse terdnave se za brambe vredijo-nakupijo se potrebni konji-armade se na vojskino mero napravijo, in imenuje se vojskovodja. Potem se armada v divizijah in v vojih snide in na mejo onih krajev pošlje, kjer bi se naprotne armade srečati in biti mogle. To se zgodi ali po pešmarših ali po železnicah ali po ladijah ali po prevozih (transportih) na vozeh. Za časa vojne se armada po vaseh ali mestih nastani ali vkvartira.*« (Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočebran, str. 28).

Izdaja zgoraj navedenih knjig je sprožila zanimanje avstrijskega vojaškega vrha. Generalni

inšpektor armade nadvojvoda Albrecht in vojni mister Kuhn, tedaj tudi imetnik slovitega 17. polka (t. i. polka kranjskih Janezov), sta v Komelovih knjigah zaznala dve možnosti: lažje vojaško usposabljanje pri nemščini še nevajenih slovenskih vojakih, kar je Komel v svoji četi s pretežno slovenskimi vojaki neizpodbitno dokazal (za dobro delo njegove čete na nekem manevru pod Brnom leta 1884 ga je dal predse poklicati sam cesar in ga ustno pohvalil), in uresničevanje sklepa o učenju drugega polkovnega jezika pri nemških častnikih. Vse slovenske dežele cesarstva so v armado prispevale zadosti vojakov, da jih v nekaterih enotah ni bilo mogoče zanemariti kot narodnostno entiteto. Povrhu tega so bili cesarju zvesti, to se pravi, disciplinirani in zanesljivi, vemo pa tudi, da pogumni vojaki. Zgodovinskih dokazov za to je obilica.

V najvišjih vojaških vrhovih je to spoznanje dozorelo v načelo in podpora slovenščini od zgoraj je bila za Komela resnična spodbuda. Vojaško vodstvo je to njegovo namero gotovo spregledalo, a ga ni ustavilo. Še več, ukazalo mu je za nemške častnike napisati slovensko slovnico, da bi se ti lahko slovenščine naučili »za službeno rabo«. Da bi mogli v tem jeziku učiti vojaško-strokovne vsebine, kakor je v nemščini znal Komel. In tako je leta 1878 v Celovcu izšla *Slovenska slovnica za Nemce*.

Leta 1879 Komel dobi plemiški naslov. Za možnost pridobitve plemiške časti se je odločil na podlagi pravice, ki mu je pripadala po Službenem pravilniku iz leta 1874 in se glasi: »*Vsak častnik redne vojske, ki je služil proti sovražniku in se je v vojaški službi izkazal s primernim vedenjem ter je 30 let neprekinjeno služil v vojaški enoti, v štabih ali v cesarsko-kraljevih gardnih enotah, je lahko na lastno prošnjo od Njegovega veličanstva takse prosto povišan v plemiški stan.*« V pismu, ki ga Komel piše cesarju Francu Jožefu I., prosi: »*/.../, da Vaše veličanstvo blagovoli mene in moje potom-ce povzdigniti v plemiški stan avstrijske cesarske države s častno besedo plemeniti in enim od predikatov: Sočebran/ Domobran ...*« Odgovor z Dunaja se glasi: »*/.../ Imenovanemu se dovoljuje uporaba častne besede 'plemeniti' in predikata 'Sočebran'.*« (Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočebran, str. 43).

Konec leta 1879 je Komel zbolel, tako da je bil oproščen nadaljevanja kursa za štabne častnike in bil z boleznino iz vojaške blagajne prestavljen na državne stroške. Preselil se je v Gradec in bil na bolniški vse leto 1880. Toda bolehnega ga je začelo vleči domov na Goriško. Ko si je malo opomogel, se je odpravil na jug. Zelo verjetno, da se je konec avgusta prek Ljubljane odpravil v Gorico k svojim, da bi se pokazal v majorski opravi. Toliko si pač ni mogel privoščiti, da bi se v Ljubljano odpravil zgolj zato, da bi poziral ljubljanskemu slikarju Josipu Germu za svoj (doslej edini poznan) portret.

Še ko je bil na obisku v Solkanu, je v Celovcu izšla njegova nova knjiga: *Službovnik nemško-slovenski za cesarsko in kraljevo vojsko po vprašanjih in odgovorih. Tretji del. Peštvo in lovski četa*. Komel se tukaj prvič podpisuje s prilastkom Sočebran.

Leta 1883 izide spet nova Komelova knjiga v slovenščini: *Kratek pouk o zemljišči slovensko-nemški ces. Kr. Slovenskim vojakom v uporabo po vprašanjih i odgovorih*. Celovec. Mohorjeva družba.

Leta 1884 izideta dve njegovi knjigi, in sicer:

- * *Werndl-ova puška. Kratko i lehkoumevno poučilo o orožjih po vprašanjih in odgovorih za peštvo in lovsko četo cesarskega i kraljevega vojstva*. Dunaj.

* *Osnova vojstva cesarkim in kraljevim vojakom v poduk v vprašanjih i odgovorih.*

1885 je bilo leto, v katerem se je Komelovo zdravje precej poslabšalo. Kazalo je, da za nadaljnjo vojaško službo ne bo več sposoben. Dne 19. julija 1885 je zbolel, 2. avgusta pa ga je zdravniška komisija poslala na bolniški dopust. Iz Kromeriža je šel domov k družini v Gradec, zaprosil za upokožitev in bil s prvim marcem 1886 upokojen.

Letna pokojnina 1320 guldnov (goldinarjev) ni bila posebno visoka. Hkrati pa je bil povišan v čin častnega majorja, čin, ki ga, kot vemo, med službovanjem ni mogel doseči, čeprav je bil za to stopnjo predviden in je leta 1879 nekaj časa tudi bil poveljnik bataljona. Določeno poklicno zadoščenje je to vseeno bilo in ne moremo si misliti, da nanj ne bi bil ponosen.

Že julija 1886 je pisal predgovor k tretji izdaji *Slovnice*. Leta 1887 in 1888 pa tudi ni miroval, pripravljal je druge natise *Službovnikov*. Zdaj ni več po svoji presoji iz izvirnika izbiral poglavij, ki so se mu zdela takrat pač pomembna, ampak se je držal razporeditve v izvirniku, le število členov je krčil. Prva dva ponatisa *Službovnika* sta izšla leta 1889, tretji pa 1890. 1889 je napisal še priročnik *Prisega in vojni člani*.

1890 izide nova Komeljeva knjiga: *Vežbovnik*. Istega leta izide tudi: *Organizacija vostva, cesarskim in kraljevskim vojakom v poduk v vprašanjih in odgovorih slovenski in nemški spisal in založil Andrej Komel plemeniti Sočebčan, c. in kr. major. v p.*

Leto kasneje v Ljubljani izide *Puška repetirka (Repetier-Gewehr) v vprašanjih in odgovorih s slovarčkom, cesarskim in kraljevim vojakom v poduk*. Za to knjigo, zadnjo, ki jo je izdal, Komel ni imel predpisanega nemškega originala, tako da je sam tudi avtor besedila, seveda pa mu je lahko kot vzorec služilo besedilo *Werndlova puška*. Posebnost je slovarček na koncu knjige, saj so na prvem mestu po abecedi tako slovenske kot nemške besede. Besedilo *Puške repetirke* je slovensko avtorsko besedilo.

V aprilu 1889, ko je izšla knjiga *Službovnik nemško-slovenski*, so še zmeraj poveljevali v nemščini tudi v tistih enotah, v katerih je bila slovenščina drugi, torej polkovni jezik. Komel vsa leta, ko je pisal, prevajal in tiskal vojaške strokovne knjige, ni hotel drezati v to občutljivo točko. Zdaj je bil upokojenec in se je odločil, da bo poskusil. V mislih je imel predvsem slovenske domobranske enote, kjer bi lahko slovensko poveljevanje božalo njegova ušesa, če bi jih slišal. Pa jih ni.

Po pomoč se je zato obrnil na dr. Josipa Vošnjaka, ki je bil član deželnega odbora v času, ko je Komel iz Gradca bojeval svoje poslednje bitke za slovenstvo in slovenščino v armadi. Zaman. Pisma, ki jih je pisal Vošnjaku, kažejo Komelovo zmotno presojo, da bo pri prizadevanjih za pravičen položaj slovenščine v domobranskih enotah avstro-ogrske vojske s slovenskimi vojaki pridobil politično podporo iz civilne sfere. Tako je bil Komel tudi v svojih poslednjih graških letih, v katerih je, kakor je zapisal pisec nekrologa v Novi Soči, izkazoval »fanatično ljubezen do slovanske domovine«, dejansko osamljen.

Andrej Komel je umrl 12. novembra 1892. Pogreb 4. novembra je bil vojaški. Po določilu iz *Službovnika* mu je po majorskem činu pripadala prisotnost čete na pokopališču, v pogrebem sprevodu, ki se je od doma na Grazbachgasse 40 do šempetrskega pokopališča kar vlekel, pa dva podčastnika, šest vojakov, šest narednikov in en vojak kot nosilec križa. O Komelovi

smrti je prvi poročal Slovenski narod: »V soboto opoldne zapel je v tujem nemškem Gradci mrtvaški zvon, naznanjajoč, da je narod naš zopet izgubil izvrstnega moža, delavnega in požrtvovalnega rodoljuba ter izbornega strokovnega pisatelja. Po kratki bolezni zatisnil je za večno oči Andrej Komel pl. Sočebran, c. in kr. major, vrl vojak in vrl narodnjak, v 64. letu dobe svoje. Pokojnik je bil porojen v prijaznem Solkanu pri Gorici kot sin kmetijskih roditeljev in se posvetil l.1849 vojaškemu stanu ter v teku svojega odličnega službovanja od prostaka avanziral do majorja. Za njegove zasluge odlikovan je bil l.1879 s srebrnim križcem z vojno dekoracijo ter povzdignen v plemeniti stan. Posebne zasluge si je pridobil kot pisatelj s tem, da je prvi mej Slovenci iz svojega nagiba spisoval in iz svojih novcev zalagal vojaške poučne knjige v slovenskem jeziku, pisane s tem namenom, da bi se slovenski vojaki, nevedši nemškemu jeziku, v svoji materinščini poučevali našega lepega jezika. V vsem skupaj je izdal major Komel šestnajst vojaških knjižic in si s tem zaslužil v polni meri hvaležnost naroda.- Goreč rodoljub, podpiral je pokojnik vsako narodno podjetje po svojih močeh in bil posebno mej narodnjaki v Gradci kot odločen in neustrašen Slovan, kot veseljak splošno priljubljen in čislán. Ostavil je vdovo in nedoletno hčerko. Bodi mu lahka zemlja in prijazen spomin!« (Dr. T. Korošec, A.K. Pl. Sočebran, str. 54).

2.4 NADPOROČNIK FRANJO MALGAJ

Slika 6: Nadporočnik Franjo Malgaj decembra 1918 na Koroškem

2.4.1 Zakaj Malgaj?

Nadporočnik Franjo Malgaj je bil svojevrsten poveljnik, neustrašen, pošten in domoljuben, kar je dokazal na vseh svojih bojiščih. Politika ga ni zanimala, bil je izključno vojak. Živel in boril se je za svoje sanje – svobodo slovenskega naroda, in zaradi teh sanj je padel. Zato se je znašel na mojem seznamu najznamenitejših slovenskih vojaških poveljnikov. Slava mu.

2.4.2 Zgodovinski okvir

Maja leta 1917 je začel znova delovati državni parlament na Dunaju in na zasedanju 17. maja je slovenski poslanec dr. Anton Korošec kot predstavnik jugoslovanskih poslancev prebral tako imenovano majniško deklaracijo. V njej je bilo zapisano, da jugoslovanski narodi, ki živijo v mejah Avstro-Ogrske, želijo svojo državo. Spomladi 1918 so slovenske žene zbrale 200 000 podpisov. Med seboj so se začela povezovati tudi politične stranke in avgusta 1918 ustanovile nadstrankarski Narodni svet. Ta je postal glavno slovensko narodno politično telo. Avstro-ogrska vojska je kljub zmagam na bojišču razpadala zaradi nacionalnih in socialnih vrenj v državi. Vojaki so se množično vračali z bojišč. Poveljstvo je načrtovalo, da bi umikajoče se vojake ustavilo vsaj na Soči in tam znova postavilo novo obrambno črto. Slovenski politiki so vedeli, da bodo za svoje cilje potrebovali tudi vojsko, zato so od vojnega ministra zahtevali vrnitev slovenskih polkov v domovino. Narodni svet se je medtem odločil za ustanovitev narodnih straž, ki naj bi varovale prebivalstvo in imetje.

Slovensko narodno neodvisnost so v Ljubljani razglasili 29. oktobra 1918. Na Kongresnem trgu, kjer se je zbrala velika množica ljudi, so novi državi prisegli tudi oficirji in vojaki. Kljub temu je bilo mesto vojaško še vedno v rokah avstro-ogrskega poveljstva. V noči s 30. na 31. oktober so slovenski oficirji iz Ljubljane pregnali madžarski bataljon in zaprli glavne nemške veljake. Istega dne je bila imenovana Narodna vlada za Slovenijo.

V imenu Narodnega sveta za slovensko Štajersko je vojaško oblast v Mariboru 1. novembra 1918 dopoldne prevzel major Rudolf Maister. Narodni svet ga je takoj imenoval za generala in Rudolf Maister je postal prvi slovenski general v zgodovini našega naroda. Slovenska vojska je imela poveljstvo in generalštab. 13. novembra 1918 je bila sprejeta začasna odredba o organizaciji polkov, 22. novembra pa organizacija celotne slovenske vojske.

Italijani so izkoristili zmedo v Avstro-Ogrski in začeli napredovati čez črto, ki naj bi jo zasedli v skladu z londonskim dogovorom. Ljubljanska Narodna vlada je uporabila bivše srbske vojne ujetnike kot antantne vojake. Njihov poveljnik, podpolkovnik Stevan Švabič, je zaustavil Italijane pri Vrhniki in jih z grožnjo nove vojne poslal za črto razmejnitve.

Ob propadu Avstro-Ogrske bi bila prava priložnost, da bi slovenski vojaki osvobodili in zasedli tudi Koroško s Celovcem, toda kar je bilo zamujeno v prvih dneh zmede, ni bilo več mogoče popraviti. Slovenski oficirji so v nekaterih koroških krajih postavili manjše slovenske vojaške enote, toda kmalu se je pokazalo, da so prešibke v primerjavi z dobro organiziranimi in opremljenimi jedri prejšnjih avstro-ogrskih koroških polkov. Prvi je začel na Koroško prodirati iz Celja rezervni nadporočnik Franjo Malgaj. Zvečer 6. novembra je Malgaj prodril do Slovenj Gradca in Dravograda. 30. novembra je zasedel Velikovec. Močne nemške sile iz Celovca so ga napadle že naslednji dan, toda odločni Malgaj je mesto zadržal v svojih rokah.

Nalogo, da zasede zahodno Koroško, je dobil 8. novembra 1918 v Ljubljani generalštabni stotnik Alfred Lavrič. S približno 65 oficirji in vojaki je prodril do Borovelj in naprej. Za zasluge pri osvobajanju Koroške je napredoval v majorja.

Na koroškem bojišču so prvi strelj padli 18. novembra 1918 na prelazu Ljubelj. Spopadli sta se slovenska in avstrijska patrolja. Na avstrijski strani je v boju s Slovenci padel prvi vojak 24. novembra pri Škocjanu. Na slovenski strani pa so imeli prvo žrtev 10. decembra 1918 v spopadu zahodno od Malega Št. Vida. V vseh bojih na Koroškem za severno slovensko mejo je na slovenski strani padlo 139 Slovencev in 15 Srbov. Na avstrijski strani so imeli 201 mrtvega, v kar so všteti tudi civilisti. Med vojaki, ki so se prišli vojskovat na Koroško iz drugih delov Avstrije, je bilo 52 padlih (J. J. Švajncer, *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, str. 133-146).

2.4.3 Življenje Franja Malgaja

Franjo Malgaj se je rodil 10. novembra 1894 v vasi Hrušavec pri Šentjurju pri Celju. Leta 1914 je v Pazinu končal gimnazijo in bil že takoj po začetku 1. svetovne vojne (28. julij 1914) vpoklican v avstro-ogrsko vojsko, in sicer 28. oktobra 1914 kot »črnovojnik« v 1. četo rezervnega bataljona 87. pehotnega polka iz Celja. Dne 15. decembra 1914 se je prijavil za nadaljevanje služenja vojaškega roka kot »enoletni prostovoljec na stroške države«, kot pehotnik, kar mu je kot dijaku z maturo tudi zakonsko »pripadalo«. To mu je tudi najbolj ustrezalo, saj bi ga v mirnem obdobju čakalo enoletno služenje vojaškega roka in 11 mesecev služenja v rezervi, medtem ko je v vojnem času to enoletno služenje enostavno odpadlo in bilo določeno »aktivno služenje«. Za vse enoletne prostovoljce pa je bilo predvideno, da se izšolajo in usposobijo kot rezervni častniki.

Ker je Malgaj še kot dijak v Celju sodeloval v literarnem dijaškem glasilu in se družil pretežno s Slovenci, med njimi z majorjem Maistrom, je mogoče čudno, da je bil sploh sprejet med dijaške »enoletne prostovoljce«. Sicer pa je Malgaj vse življenje zbiral narodopisno blago, zlasti ljudske pesmi, in tudi sam pisal.

Rezervni praporščak Franjo Malgaj je šolanje zaključil z odličnim uspehom in bil označen kot »miren, resen, priden, pošten in zanesljiv«. V njegovi oceni je bilo zapisano še, da obvlada tri jezike: »nemškega, slovenskega in hrvaškega«. Bil je usposobljen za vodnega poveljnika.

Na soški fronti je bil od 5. maja do 28. avgusta 1915, kjer je dejansko tudi opravil »izpit« za čin rezervnega kadeta in praporščaka. Sodeloval je v bojih na Doberdobski planoti, v 1. in 2. soški bitki.

Ker je po vsej verjetnosti vedel, da bo predlagan za povišanje v čin rezervnega poročnika, se je Malgaj v začetku avgusta 1916 prostovoljno prijavil za sodelovanje v posebno uspešni akciji 55. pehotne brigade 28. planinske divizije 3. korpusa 11. armade na planini Monte Zebio, za kar je kasneje dobil prestižno zlato medaljo za hrabrost. V obrazložitvi piše: *»Na čelu patrolje 12. vojakov, ki so bili oboroženi le z bajoneti in ročnimi bombami, je praporščak Malgaj kot prvi skočil v zelo dobro utrjen italijanski obrambni položaj, ki je že dolgo imel močno posadko. V zraven stoječem objektu je Malgaj najprej pobil tamkajšnjega stražarja, takoj zatem pa je v skladu s sprejeto nalogo uničenja obrambnega položaja začel metati*

pripravljene ročne bombe. To je imelo uničujoč učinek v sovražnikovem rovu. Prav na tem mestu so bili številni sovražni stražniki zelo oprezni, vendar jih je prav Malgajev drzni napad z ročnimi bombami presenetil. Sovražni stražniki so se pogumno branili. Prisebnosti in preziranju smrti praporščaka Malgaja, ki je do konca tega podviga ostal na čelu svoje patrulje, gre zahvala, da so bile z odločnim posegom odstranjene prve in najtežje ovire-stražarji! V nadaljevanju spopada, v katerem je praporščak Malgaj imel največji delež, je bil z drobci ročnih bomb ranjen po rokah in kolku. Kljub temu je kot zgleden poveljnik ostal od začetka do konca akcije na čelu svoje patrulje. Ko je s svojo patruljo osvojil celoten sovražni rov, je še dal potrebna navodila, da so vojaki zasipali del rova, ki jim je bil najbližji. Predvsem odločno ukrepanje prve patrulje pod vodstvom praporščaka Malgaja je Italijane tako zmedlo in jim vzelo pogum, da so rešitev iskali v begu proti svojim zadnjim položajem, delno pa tudi proti nasprotnem koncu rova, pri tem pa so skušali vzeti s seboj tudi strojnice. Ker pa je bil ta del rova blizu položajev 3. bataljona, so jih tam tudi ujeli in razorožili. Izjemno odločno in pogumno obnašanje praporščaka Malgaja je učinkovalo vzpodbudno in zgledno ne le na njegovo, temveč tudi na naslednje patrulje. Zato je bilo odločilno za celoten uspeh akcije tega dne. Prebrano in sprejeto. Vojna pošta 73, dne 15. avgusta 1916.» (Marjan F. Kranjc, Franjo J. Malgaj, str. 7-8).

Ob razpadu Avstro-Ogrske je Malgaj, ki je bil v tem času nadporočnik v Celju, zbral prostovoljce, doma večinoma iz Celja in okolice, ter z njimi 6. novembra 1918 odšel na Koroško. S svojimi vojaki je osvobodil vse kraje v Mežiški dolini. V soglasju z generalom Maistrom je v usklajeni akciji 23. novembra prodril v Labot in osvobodil tudi Velikovec. Pod njegovim poveljstvom so bili odbiti vsi poskusi ponovnega zavzema teh mest. Skupaj s Srečkom Puncerjem je pričel izdajati časopis Korotan. Toda podobno kot generalu Maistru so tudi nadporočniku Malgaju odvzeli pristojnost za Koroško. Poslan je bil v zaledje. Konec aprila 1919 je slovenska vojska krenila v popolnoma zgrešeno in nepravilno vodeno ofenzivo na Koroškem. Vodil jo je polkovnik Milan Bleiweis. Ofenziva je po kratkem napredovanju zastala, ob avstrijski protiofenzivi pa je Bleiweisovo poveljstvo razpadlo. Slovenske čete so v neredu začele umik proti Slovenj Gradcu in Radljam. V boje je takrat ponovno posegel nadporočnik Franjo Malgaj s svojo četo in osvobodil kraje v mežiški in dravski dolini. 6. maja 1919 je, hoteč čim bolje videti sovražne premike, splezal na drevo pri Tolstem Vrhu. Ob sestopu z drevesa se mu je po nesreči zataknila veja ob ročno bombo, ki mu je visela za pasom in bomba je eksplodirala. Nadporočnik Franjo Malgaj je umrl star komaj 25 let. Na mestu smrti so mu Slovenci kasneje postavili spomenik. Ob začetku 2. svetovne vojne leta 1941 so nacisti tisti spomenik razbili in uničili, toda na istem mestu mu je bil po vojni postavljen novi. Posmrtno je bil odlikovan s Karađorđevo zvezdo z meči 4. stopnje.

Najlepši spomenik pa je Franju Malgaju postavil pisatelj Prežihov Voranc v romanu *Požganica*. Predstavil ga je takšnega, kot je bil – junaškega, poštenega in velikega idealista.

2.5 GENERAL JAKA AVŠIČ

24. 4. 1896 (Kleče pri Ljubljani)–2. 1. 1978 (Ljubljana)

Slika 7: *General Jaka Avšič*

2.5.1 Življenjska pot

Življenjska pot generala Jake (Jakoba) Avšiča, partizanskega poveljnika Branka Hrasta, je ena od najbolj razgibanih med slovensko vojaško inteligenco in zrcali prelome slovenske vojaške zgodovine v 20. stoletju. Jaka Avšič je vojsko spoznal od znotraj še kot kadet avstro-ogrške vojske, se pod vplivom tedaj močnih narodnoemancipacijskih teženj Slovencev vključil v srbsko vojsko, in to naravnost iz ruskega ujetništva. Ne naključno, saj je že pripadal nacionalno-radikalnemu društvu Preporod. Avstro-ogrski poraz je omogočil ustvaritev južnoslovanske države, v kateri pa slovenski narod ni našel svoje nacionalne samouresničitve.

Vojna, ki je ponovno izbruhnila v Evropi in aprila 1941 zajela tudi Kraljevino Jugoslavijo, je privedla do drugega velikega preloma v življenju Jake Avšiča. Ni se sprijaznil z vlogo poraženca in vojnega ujetnika, pač pa je prestopil med tiste, ki so se želeli upirati okupatorjem svoje države. Našel je pot v Osvobodilno fronto, ki ji je ostal zvest tudi med kratkotrajnim

delovanjem v Mihajlovičevi Jugoslovanski vojski jeseni 1941. Eden redkih visokih častnikov v vrstah partizanskih borcev je bil dragocen, a ne dovolj upoštevan in tudi njegovo strokovno znanje ni bilo dovolj izkoriščeno, čeprav ni mogoče reči, da ni dosegel visokega vojaškega položaja namestnika komandanta Glavnega štaba NOV in PO Slovenije in tudi visokega čina generallajtnanta. Konec vojne in pretvorbo slovenske partizanske vojske v enotno Jugoslovansko armado je doživel tudi sam, na visokem položaju poveljnika zaledja pri Ministrstvu za ljudsko obrambo Demokratične federativne Jugoslavije. V najožjem krogu najpomembnejših vojaških poveljnikov Jugoslovanske armade je dočakal konec vojne in njeno pretvorbo v mirnodobno formacijo. Nato se je preizkusil v vojaški diplomaciji kot šef vojaške misije v Berlinu. Bil je tudi pooblaščen minister FLRJ na Dunaju, v poznih štiridesetih letih pa je njegova vloga postajala manjša. Bil je še republiški minister za gozdarstvo, zvezni in republiški poslanec in predsednik Mestnega ljudskega odbora v Ljubljani. Ko se je upokojil, je enakopravna raba slovenskega jezika v vojski ostala njegova prva skrb. Prizadevanje za spremembo stanja ga je vodilo do predlogov o drugačni organiziranosti služenja v Jugoslovanski ljudski armadi in oblikovanja vojaških enot po nacionalnosti. V najintenzivnejšem obdobju tega boja v letih od 1968 do 1972 je ostal pokončen, osamljen, čeprav ne brez širokih, a tihih simpatij tudi med politično elito.

Predvsem pa je bil Avšič po pričevanjih sodobnikov človek, ki je znal prisluhniti, hladnokrven v težkih situacijah, poveljnik, ki je znal borca nagovoriti tako, da je premostil razdaljo med generalom in vojakom. Ena njegovih poglobitnih osebnostnih potez sta bili premočrtnost in odkritost. Bil je že na robu srednjih let, ko si je ustvaril družino. Poleg tega se je s posebno ljubeznijo posvečal konjem in konjeništvu in je eden najzaslužnejših za izgradnjo hipodroma v Stožicah.

2.5.2 Bitke generala Jake Avšiča

2.5.2.1 Odločitev za upor na strani NOB

Polkovnik Jaka Avšič je napad na Jugoslavijo 6. aprila 1941 doživel v jugoslovanski vojski, ki se je tedaj pospešeno mobilizirala in reorganizirala v vojno sestavo, kot je bilo predvideno z vojnim načrtom. Njegova enota se je umikala v skladu z načrtom obrambe osrednjega dela države prek Save do Zvornika ob Drini. Ker se jugoslovanska vojska pred napadom ni uspela niti razviti, saj je bila mobilizacija prepozna, se vojaškemu porazu ni bilo mogoče izogniti. Hitri zlom jugoslovanske vojske aprila 1941 je pomenil za dobršen del slovenskega prebivalstva hudo razočaranje, čeprav se jugoslovanska vojska v spopadu z nemško vojsko ni obnesla nič slabše kot pa dve leti prej poljska ali leto pred tem nizozemska, belgijska in celo mnogo večja ter boljša francoska vojska. Toliko bolj je poraz prizadel aktivne častnike te armade.

Jugoslovanska vojska je 17. aprila uradno kapitulirala. Večino častnikov je ujela nemška vojska in jih odvedla v vojno ujetništvo, kjer so živeli v nekoliko spodobnejših razmerah kot od njih ločeni navadni vojaki. Polkovnik Avšič je bil s svojo enoto zajet v bližini Zvornika enkrat po 20. aprilu. Tako je tudi njega doletelo nemško vojno ujetništvo. Toda s tem se ni sprijaznil. Ob prvi priložnosti, nekje v južni Madžarski, se je z begom rešil z vlaka, ki jih je peljal v Nemčijo. Takoj se je namenil v Ljubljano. Veliko njegovih častniških kolegov je

prešlo v vojsko NDH. Drugi so se obotavljali, premišljevali o prisegi kralju, ki je zbežal k Britancem. Tudi polkovnik Avšič je veliko dal na svojo prisego, še več pa na Jugoslavijo. Glede na položaj je bilo temeljno vprašanje, kako se vesti do kralja in vlade, ki je zanj pomenila kontinuiteto države, in kakšna naj bo njegova vloga v nadaljevanju vojne, ki je poleti 1941 dobivala s sporazumom o zavezništvu med Veliko Britanijo in Sovjetsko zvezo povsem nov tok.

Že septembra 1941 naj bi imel pisno povelje Mihajlovičevega načelnika štaba, da je imenovan za predstavnika Ravnogorskega gibanja in Jugoslovanske vojske v domovini na Slovenskem. V ozadju so bile novice o preoblikovanju odporniških enot, ki jih je organiziral polkovnik jugoslovanske vojske Dragoljub (Draž) Mihajlovič, v del Jugoslovanske vojske. Sredi novembra 1941 je namreč jugoslovanska vlada v emigraciji imenovala polkovnika Mihajloviča za poveljnika vseh odporniških skupin v Jugoslaviji in ga hkrati povišala v brigadnega generala. To je v govoru prek britanske BBC 15. novembra 1941 sporočil predsednik vlade general Dušan Simović.

Polkovnik Avšič in major Novak sta odpotovala proti Srbiji dan po Simovičevemu govoru. Potovala sta z vlakom prek Zagreba v Beograd in nato južno proti Ravni gori. Kdo jima je priskrbel dokumente, ni znano. Na Ravno goro sta prišla okoli 25. novembra. General Mihajlovič je med pogovorom svoja obiskovalca pooblastil za organizatorja odpora v Sloveniji in ju v ta namen imenoval za svoj pokrajinski štab za Slovenijo, polkovnika Avšiča za komandanta, majorja Novaka pa za načelnika štaba. Ne glede na spopad s partizani v Srbiji pa jima je Mihajlovič pustil proste roke glede sodelovanja v OF.

Vrnila sta se v prvih dneh decembra 1941. Potem so sledila pogajanja z Borisom Kidričem, ko sta se skušala pogajati o sodelovanju dveh enakopravnih vojsk, morda o podreditvi partizanov štabu Jugoslovanske vojske v domovini, morda pa o posebnih četniških enotah v okviru OF. Kakor koli, Avšič je sklenil z Izvršnim odborom OF »sporazum, da se vse Mihajlovičeve čete v Sloveniji podredijo poveljstvu Glavnega štaba partizanskih odredov«. To je bil že čas, ko je v okviru OF prišlo do močnega propagandnega nastopa proti Mihajloviču, potem ko so prejeli Titovo pismo z razlago dogajanja v Srbiji. Avšič se je opredelil za OF in spoštovanje načela podrejenosti njej, Novak pa nasprotno. Konec leta 1941 je Avšiča general Mihajlovič odstavil z mesta komandanta. Ostal je privržen Osvobodilni fronti in njeni partizanski vojski.

2.5.2.2 Izmik iz Kočevskega roga

Avgusta 1942 se je skupaj z vodstveno skupino OF premaknil v Kočevski rog, da bi se izmaknil italijanski ofenzivi. Toda to je bila strateška napaka, saj je poveljnik 11. armadnega korpusa naslednji udarec namenil prav Kočevskemu rogu. V tretji Bis fazi je zbral okoli 40 000 vojakov, ki so se razporedili v velik obroč okrog pogorja. 14. avgusta se je začelo obkoljevanje Roga iz smeri Kočevja, Žužemberka, Novega mesta in Bele krajine. Partizansko vodstvo je skušalo popraviti napako v svoji strateški oceni. Takoj 15. avgusta se je zbralo v veliko kolono in se poskušalo prebiti proti Suhi krajini. Preboj ni uspel. Naslednjega dne so poskušali znova, tokrat v smeri proti Travni gori, spet neuspešno. Vodstvo se je odločilo, da se skrije v zakamuflirani vrtači v Rogu, v upanju, da bo šla ofenziva čimprej mimo. Polnih osem dni so ostali v vrtači, nato pa prezgodaj krenili s pregledanega območja. 26. avgusta jih

je presenetila italijanska kolona in jih razbila na dva dela. Avšič, ki se je v vodenju boja izkazal, je bil v Kardeljevi polovici vodstva, ki se ji je uspelo prebiti in se je gibala v smeri proti Ljubljani, na Podlipoglav, ki je postal nova baza vodstva. Avšič je bil vojaški poveljnik izmika in pohoda. Na Lipoglavu se je vodstvu 23. septembra pridružila še Kidričeva skupina in takoj se je začelo pospešeno delo za obnovitev gibanja, ki je bilo z ofenzivo in pojavom oboroženih enot vaških straž močno ogroženo.

2.5.2.3 Pohod v Beneško Slovenijo spomladi 1943

Jaka Avšič je 1. oktobra 1942 z odlokom IO OF postal namestnik komandanta Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. V odloku je že naveden s svojim ilegalnim imenom Branko Hrast.

Da bi vojaško pomagali partizanstvu na Primorskem, so v začetku pomladi 1943 poslali tja Jako Avšiča. Priključili so mu skupino izkušenih partizanskih poveljnikov, ki so jih namenili za kadrovske okrepitve partizanskih brigad. Rapalsko mejo je Avšič s svojo skupino prešel v začetku aprila 1943. Namenil se je na sever, kjer je bilo na Tolminskem napovedano zbirališče glavnine partizanskih enot na Primorskem, iz katerih naj bi ustanovili dve brigadi. Takoj nato se je začelo zbiranje po vsej pokrajini porazdeljenih bataljonov. Kaže, da partizanska obveščevalna služba ni opazila velikega povečanja italijanskih sil. Prav tedaj je prišla na Tolminsko dodatna alpinska brigada. Toda Avšič, ki je imel nalogo brigadi ustanoviti, je pri načrtu vztrajal. Zamisel za pohod obeh brigad najprej v Beneško Slovenijo, je bila njegova. Brigadi naj bi spodbudili množično vključevanje v partizanske enote, razmah osvobodilnega gibanja in zadali italijanskim enotam čim več udarcev. Vendar ni šlo po načrtih. Gradnikova brigada je doživela hud napad in poraz že med zbiranjem in ustanavljanjem na planini Golobar nad Bovcem. Gregorčičeva brigada pa se je uspela ustanoviti iz enot Južnoprimorskega odreda na Kneških Ravnah nad Tolminom, a je bila takoj po prehodu Soče prisiljena v hud obrambni boj na Kolovratu. Jaka Avšič je pohod vodil z Gregorčičevo brigado in 8. maja ponoči prečkal Sočo. Brigada se je vzpela na Kolovrat in tam počivala. Toda že 9. maja so opazili velike premike v dolini in začeli pripravljati obrambne položaje na Kovačičevi planini na Kolovratu. Avšič je prvič uveljavil vnaprejšnjo postavitve položajev in ukazal tudi izkop zaklonilnikov, kar se je borcem zdelo čudno. Uporabili so tudi strelske jarke in druge utrdbene objekte t. i. tolminskega mostišča iz 1. svetovne vojne. Na italijanski strani je poveljnik 23. armadnega zbora v Trstu za 10. maj odredil pregled območja med Čepovansko dolino in Kolovratom. Angažiranih je bilo 16 čet vojske in policije, skupaj okoli 5000 mož. Akcija je naletela na partizane na Kolovratu, kjer je bilo kmalu angažiranih 2500 vojakov in policistov. Avšič in štab sta se odločila, da sprejmejo boj. Avšič je borce razporedil na predvidene položaje v krožno obrambo. Italijanski vojaki so štirikrat napadli, a so bili vedno odbiti. Avšič je obšel vse položaje in spodbujal borce, da vzdržijo do večera in čim natančneje zadevajo, saj je zmanjkovalo streliva. Zvečer je boj prenehal. Ponoči se je obema brigadnima bataljonoma uspelo neopazno umakniti v smeri Fonov z ranjenci vred. Uspešen celodnevni obrambni boj, dolgotrajno streljanje in širjenje govoric o velikih izgubah so povzročili, da je boj močno odmeval med prebivalstvom in tudi med italijanskimi poveljstvi, ki so ocenila, da bodo v bodoče za protipartizanski boj uporabljala večje, s prevoznimi sredstvi opremljene enote. Avšič se je z Gregorčičevo brigado premaknil na Matajur, kamor so se prebili po uspehu na Kolovratu. V obrambnih bojih, v katere je bila prisiljena Gregorčičeva brigada, je Avšič lahko svoje taktično znanje s pridom uporabil, tako

da se je brigada lahko umaknila pred porazom in uničenjem.

Da je bil koncept prenosa oboroženega boja do skrajne zahodne meje etničnega ozemlja Avšičeva odločitev, kaže njegov ukaz za pohod manjše enote konec junija 1943 v Rezijo, kjer je z napadom na italijanske sile spet pokazala domet slovenskega partizanstva. Sam Jaka Avšič je leta 1944 napisal kratek oris pohoda v Beneško Slovenijo, v katerem je dobil osrednjo vlogo boj na Kolovratu. Omenil je boje, uspehe in tudi politični pomen pohoda.

Slika 8: Na partizanski strani je ofenzivne operacije načrtoval Glavni štab ali štaba obeh korpusov in 4. operativne cone. Na fotografiji člani Glavnega štaba junija 1944: Boris Kraigher, Jaka Avšič, Franc Rozman - Stane (poveljnik), Viktor Avbelj in Dušan Kveder.

2.5.2.4 Avšičev boj za slovenski jezik v vojski

Znano je, da je Avšič na zasedanju AVNOJ-a v Jajcu 29. 11. 1943 maršalu Titu postavil vprašanje, ali bomo po koncu vojne še ohranili slovensko vojsko in poveljevanje v slovenščini. Tito je to pred navzočimi slovenskimi odposlanci dejansko obljubil in Avšič se je po koncu vojne pogosto skliceval na njegove besede, ki se niso potrdile v stvarnosti.

Januarja 1969 je že dolgo upokojeni general Jugoslovanske ljudske armade Avšič oblikoval svoje razmišljanje o problemih uporabe slovenskega jezika v JLA. Njegovo izhodišče je bil občutek, da je Tito še vedno dolžan izpolniti svojo obljubo glede uvedbe slovenskega jezika v JLA. Predvidevamo lahko, da je vedel za Titovo utemeljitev slovenskemu vodstvu spomladi 1945, da je treba zaradi interesa države in revolucije uvesti začasno ostro centralizacijo, kar je pomenilo tudi majhno možnost za tako oblikovanje vojske, v kateri bi bilo mogoče uporabljati slovenski jezik kot poveljevalni in uradni jezik, kaj šele uveljaviti pravico do posebne slovenske armade v okviru JLA.

Jaka Avšič pa se ni hotel vdati. Sam je izbral kulturniško revijo Sodobnost za tisto, ki naj bi

njegov spis objavila, če se že politične strukture niso želele izjasniti. Poiskal je glavnega urednika Cirila Zlobca in mu predal svoje besedilo z opozorilom, da »gre za občutljivo zadevo«. Razprava je bila objavljena v Sodobnosti v začetku leta 1970 pod naslovom »Nekaj pripomb k mnenjem o rabi jezikov v JLA«. Tudi javna objava ni pomagala. Očitno med seboj dogovorjena politična elita je vztrajala v molku. Jaka Avšič je po prvi izkušnji objavil še drugi spis, ki mu je uredništvo dalo naslov »Pravica naroda in enakopravnost«. V Naših razgledih je aprila 1971 objavil članek »Pravica do slovenskega poveljevalnega jezika v JLA«. Na Avšičeva izvajanja ni bilo odgovora. Sam je sicer spoznal, da kaj posebnega v takih okoliščinah ne bo dosegel, (a v krogih svojih znancev in kolegov je vztrajal pri svojih pogledih). Tudi ustavne rešitve v letih 1971 in 1974 ga najbrž niso zadovoljile, čeprav je bilo mogoče slovenščino uporabljati tudi kot poveljevalni in uradovalni jezik vsaj v okviru Teritorialne obrambe Slovenije. Z velikim prizadevanjem njenih poveljnikov in republiške državnopolitične elite so res vpeljali rabo slovenščine v Teritorialno obrambo. Pozdravljal je pripravo prvega slovensko-srbohrvaškega vojaškega slovarja, ki je končno izšel leta 1977.

Generalu Avšiču nedvomno dolgujemo priznanje za njegovo vztrajno, odkrito in javno prizadevanje za slovensko vojsko, čeprav se je to uresničilo šele z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991.

2.6 POLKOVNIK MIHA BUTARA

2.6.1 Vojaška kariera polkovnika Mihe Butare

Slika 9: Polkovnik Miha Butara

Miha Butara se je rodil 1. oktobra 1950 v narodno zavedni družini. Doma je bila vedno prisotna le ena opredelitev – za samostojno slovensko državo. Bogate izkušnje njegovega

očeta, starega partizana, generalmajorja, drugače izvrstnega poznavalca in sooblikovalca mnogih zgodovinskih dogodkov iz preteklosti, so mu pri tem samo pomagale. Ni šlo za uničenje tistega, kar je gradila predhodna generacija, temveč za narodov obstoj, za samostojnost in nacionalno suverenost. V TO Slovenije je prišel kot rezervni podporočnik leta 1971 in se zaposlil kot aktivni častnik v stalni sestavi 1979. leta. Prehodil je pot učenja od referenta v mestnem štabu TO, preko skoraj vseh štabnih dolžnosti, do poveljnika pokrajinskega štaba TO (5. PŠTO). Od samega začetka je bil vključen v ustvarjanje Manevrške strukture Narodne zaščite, ki je ob prenosu v TO oktobra 1990 štela 21 500 dobro organiziranih in oboroženih pripadnikov. Bil je načelnik pokrajinskega štaba MSNZ – Mesto Ljubljana in namestnik načelnika republiškega štaba MSNZ za Slovenijo (od maja do oktobra 1990). 4. oktobra 1990 je postal poveljnik Ljubljanske pokrajine TO in bil na tem mestu do 30. junija 1991, ko je bil premeščen na delovno mesto pomočnika načelnika RŠTO za domovinske zadeve. Od tedaj naprej je deloval v Republiški koordinacijski skupini. Za profesionalnega predsednika Zveze slovenskih častnikov je bil izvoljen 12. oktobra 1993. Je eden izmed desetih ustanoviteljev Zveze veteranov vojne za Slovenijo. Obenem je predsednik veteranske organizacije Ljubljanske Pokrajine, predsednik dveh organizacijskih odborov, ki negujeta pomembno tradicijo slovenskega uporništvva. Je vinogradnik, navdušen igravec tenisa in vsestranski ljubitelj športa. Živi v Ljubljani na Kodeljevem. Odlikovan je z srebrnim častnim znakom Republike Slovenije, medaljo MSNZ, zlato plaketo Slovenske vojske, redom MSNZ II. stopnje, medaljo 1. brigade SV I. stopnje ...

2.6.2 Zgodovinski okvir

Pri opisovanju dogajanj v tem času je treba poiskati razloge, zaradi katerih je nastala Manevrška struktura Narodne zaščite (MSNZ), katere pomemben člen je bil tudi Miha Butara. Še sedaj se spominjamo večletnih sistematičnih pritiskov na Slovenijo. Te so izvajale jugoslovanske zvezne oblasti in poskušale na vse mogoče načine onemogočiti našo pot v samostojnost. Poskušali so onemogočiti delo na novo izvoljenega republiškega vodstva in prekiniti sleherna razmišljanja o odhodu Slovenije iz federacije. Prva in izredno pomembna ovira na poti do agresivnejšega reševanja tega vprašanja je bila Teritorialna obramba (TO) Republike Slovenije, katero je bilo treba podrediti JLA. Po zaslugi odločnih protiukrepov republiškega vodstva do tega ni prišlo. Beograd je na vsak način želel »disciplinirati deželo«. In res je bil po odločitvi Vojnega sveta, ki se je sestal 27. 4. 1990, dne 14. 5. 1990 izdan ukaz št. 625/1-90 Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo – Generalštaba oboroženih sil o izročitvi orožja, streliva in minsko eksplozivnih sredstev Teritorialne obrambe republik v hranjenje v objekte JLA. Spretno uporabljeno načelo subordinacije in eno starešinstva je pod težo vseh prejšnjih ukrepov podprla še povečana dejavnost organov KOS, protiobveščevalne službe. Vrhunec postopka razorožitve se je pričel 17. maja 1990, ko so na območju vse Slovenije z vso intenzivnostjo začeli izvrševati ukaz o izročitvi orožja. V petnajstih občinah so orožje zadržali in ga niso izročili pod nadzor JLA. Nekateri odločnejši pripadniki stalne sestave TO so skušali poiskati protiukrepe. To je bil čas, v katerem so na različne načine obveščali novinarje časopisnih, radijskih in TV hiš in še mnoge druge. Razorožitev je v trenutku postala problem številka ena. Eno izmed najpomembnejših srečanj v tistem času je bilo srečanje Antona Krkoviča z Radom Klisaričem in Borutom Usenikom. Dogovorili so se o tem, da bo treba preprečiti podreditev TO JLA in zagotoviti samostojnost na vojaškem področju. Spontano, a odločno se je začel razvijati ilegalni projekt ustanavljanja vojaške sile,

kasneje poimenovane Manevrska struktura Narodne zaščite.

Prevzem popolnega nadzora nad Gotenico s strani milice in TO je bil izjemnega pomena za nadaljnje delo, saj so se od tod izvajale mnoge aktivnosti, distribucija orožja, streliva in minsko eksplozivnih sredstev, s katerimi so se napajale novonastajajoče enote. Janez Janša (takrat republiški sekretar za obrambo) je izdal ustni ukaz, da se orožje iz Gotenice in preostalo orožje, ki je bilo shranjeno v skladiščih na tem območju, ne sme izročiti armadi. Območje Gotenice, Primožev in Kočevske Reke je vse do osamosvojitve predstavljalo močno oporno točko obrambno-varnostnim silam Republike Slovenije.

Že na začetku je bila dogovorjena organizacijska shema MSNZ, s katero se je zagotavljalo tekoče poveljevanje in mobilizacija v primeru potrebe. V prvi fazi so bile oblikovane manjše bojne skupine. Potem ko so bila formirana operativna poveljstva v pokrajinskih štabih, je steklo delo posameznih resorjev, ki so bili odgovorni za vodenje in poveljevanje, načrtovanje operativnih dejavnosti, pripravo mobilizacijskih zadev, zaledno zagotovitev, obveščevalno dejavnost in varnostne ukrepe. Miha Butara je že od samega začetka sodeloval z najožjim vodstvom republiškega projekta MSNZ. Na nivoju pokrajin je bil načelnik MSNZ za Ljubljano. Princip oblikovanja pokrajinskih poveljstev je imel smiselno zaporedje, tako da je po formiranju Dolenjskega pokrajinskega poveljstva s to nalogo pričelo mesto Ljubljana z načelnikom Miho Butaro. Dogajanja v Ljubljani kot političnem, ekonomskem, geografskem in vojaškem središču Republike Slovenije so imela poseben in prednosten pomen. Tesno so bila povezana z bližnjo lokacijo zelo velikega števila pomembnih vojaških objektov, enot JLA in strateških civilnih objektov Republike Slovenije (RTV, Letališče Brnik, Skupščina ...). Izdelane so bile presoje možnega delovanja JLA, načrtovanje tajnega prevzema orožja in minsko eksplozivnih sredstev iz njenih skladišč. Določena so bila tajna skladišča orožja, minsko eksplozivnih sredstev in vojaške opreme. Prav tako so bile opredeljene potrebne vojaške lokacije in nova mobilizacijska zbirališča enot. Izdelali so sisteme samovpoklicev in načrte alarmiranja. Zaradi resnosti razmer se je zagotovilo 24-urno nadziranje enot JLA in spremljanje pomembnejših oseb iz njene sestave. Posebne pozornosti so bili deležni pripadniki vojaške protiobveščevalne službe. Izvajalo se je tudi okrepljeno varovanje ključnih državnih ustanov in organov, Skupščine, Predsedstva, Izvršnega sveta, Letališča Brnik, RTV, PTT, ŽG ...

Miha Butara je s sodelavci organiziral najmočnejšo pokrajinsko sestavo MSNZ, v kateri je delovalo preko 4200 oboroženih pripadnikov. Značilno za delovanje v MSNZ je bilo, da je slonelo na načelih strogo centraliziranega vodenja, doslednega izpolnjevanja nalog, maksimalne tajnosti in popolne varnostne zaščite. Ne poznamo primera, da bi kdor koli z nasprotne strani v času delovanja MSNZ odkril kakršne koli informacije o njegovi dejavnosti. Strogo centralizirano vodenje je zahtevalo tudi popolno medsebojno usklajenost. Izhodišče za to je predstavljala Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije Antona Krkoviča za demonstracijsko delno ali popolno uporabo MSNZ. Slonela je na realnih presojah nasprotnika, naših sil in naših možnosti. Izdelana je bila pravočasno in je vsebovala najpomembnejše informacije o nasprotniku, prav tako pa so bile o njej predvidene možnosti angažiranja sovražnih sil. Pri izdelavi Direktive je sodeloval tudi Miha Butara.

MSNZ se je tako organiziral po obstoječih pokrajinah in občinah. Vodili so ga načelniki MSNZ, njihovi namestniki in pomočniki. Organiziranost je bila prilagojena dotedanji organiziranosti TO, kjer je to bilo mogoče. V posameznih pokrajinah ali občinah se je

organiziralo toliko enot in štabov MSNZ, kolikor se jih je lahko ustrezno opremilo in oborožilo. Tako je imel v celoti izoblikovano organizacijsko formacijsko konstrukcijo. Raven njegovega delovanja se je strmo vzpenjala, tako da je nastala potreba po oblikovanju Republiškega štaba. V teh okoliščinah je postal Miha Butara namestnik načelnika Republiškega štaba MSNZ Antona Krkoviča.

Kasnejši razvoj dogodkov je narekoval prenos MSNZ s kompletno sestavo, v kateri je bilo prek 21 500 pripadnikov, v sestavo TO. Hkrati je bila ta oborožena sila realna podlaga za kasnejšo zagotovitev varnosti izvedbe plebiscita v decembru 1990, ustanovitve učnih centrov na Igu in v Pekrah, za splošno varovanje interesov ter kasnejšo obrambo Republike Slovenije.

2.6.3 Vojaške zmage polkovnika Miha Butare

2.6.3.1 Zavzetje Centra JA za elektronsko bojevanje na Rožniku

Naj ponovim, da je polkovnik Miha Butara najzaslužnejši za organiziranje teritorialne obrambe na območju Ljubljane z okolico. V času osamosvojitvene vojne je bil poveljnik Teritorialne obrambe Ljubljanske regije, torej v pokrajini, kjer je Jugoslovanska vojska imela izredno močne vojaške enote, ki se jim je bilo potrebno zoperstaviti, jih blokirati in onemogočiti njihovo bojno delovanje v prestolnici in drugje. Deloval je kot član podkoordinacijske skupine za ljubljansko pokrajino, ki jo je vodil načelnik inšpektorata milice Marjan Starc. Še danes ni jasno, zakaj je moral zapustiti poveljniški položaj 30. junija 1991 in oditi na novo dolžnost, kjer je prevzel delo pomočnika načelnika RŠTO za domovinske zadeve ter člana Republiške koordinacijske skupine.

Po njegovim poveljstvom so teritorialci 28. junija 1991 zavzeli Center JA za elektronsko bojevanje na Rožniku. To je bil center, iz katerega je Jugoslovanska armada nadzorovala telekomunikacijske povezave v Sloveniji in nekatere pomembne zveze s tujino. Butara je akcijo skrbno načrtoval. Izbral je svoje najboljše može. Osebno jim je predstavil osnovno zamisel in določil nalogo vsakemu posamezniku. Za vodjo akcije je določil brezkompromisnega Mišo Debeljaka, prekaljenega organizatorja MSNZ, in mu zabičal, da mora zavzeti center brez nepotrebnega streljanja, s ciljem zajeti celotno posadko in zavarovati izjemno dragocena opto-elektronska sredstva. Hitrost in učinkovitost izpeljave naloge je onemogočala možnosti za morebitno reakcijo iz vojašnice JLA v Šentvidu, saj bi jim s tem odvzeli za njih življenjsko pomemben komunikacijski center. Pred začetkom akcije je Butara naložil načelniku štaba Vojku Pavlinu, da s to enoto opravi dodatne priprave in preveri njihovo pripravljenost za izvedbo naloge. Debeljak in njegovi so odšli na nalogo. Maskirani so se disciplinirano približali cilju in obkolil Center. Zasedli so borbene položaje, Debeljak pa je po diplomatski poti s pogajanjem dosegel predajo posadke JA v Centru. Naloga je bila opravljena brezhibno, brez strela. Številčno velika ekipa vojakov in oficirjev se je predala, vsi dogodki pa so bili zabeleženi z video kamero. Enota se je skupaj z ujetniki odpravila z Rožnika. Zanimivo je, da ta modro izpeljana akcija ljubljanskih teritorialcev ni bila nikdar pošteno predstavljena javnosti, kajti načelnik operative RŠTO Daniel Kuzma je kaseto s posnetki operacije Rožnik »pozabil« v predalu svoje delovne mize. Tako je to uspešno akcijo prikril vodstvu Republiške koordinacijske skupine. Ustvaril se je lažni vtis, da jo je v celoti izpeljal VOMO. Kljub temu je bilo na mestu akcije julija 2006 odkrito spominsko obeležje v

spomin na te dogodke.

2.6.3.2 Spopad v Trzinu – prva velika zmaga v vojni za Slovenijo 1991 27. junij 1991

Nočni prodor tankovskega bataljona iz sestave najmočnejše oklepno mehanizirane enote JLA v Jugoslaviji od Vrhnike preko širšega območja Ljubljane proti letališču Brnik je ustvaril kar nekaj zmede. Okoli 03.30 je bil v mestu pravi kaos. Glavnina kolone je zašla iz načrtovane smeri, del se je izgubil v severozahodnem delu mesta, del pa je preko barikad in skromnih ovir prispel do Trzina. Zaradi začetne neuskkljenosti delovanja Milice in TO v prvih trenutkih agresije so se ocene o smereh delovanja vratolomno spreminjale. Soborci iz Milice so bili izvrstno opremljeni z radijskimi sredstvi. Povezava je delovala predvsem do 5. PŠTO. Operativni center so zasuli z mnogimi nasprotujočimi se ocenami. Predvidevali so agresivno delovanje oklepnih mehaniziranih sil proti središču mesta, povezavo z brigado JLA v vojašnici v Šentvidu in kasnejši skupni prodor proti ključnim ciljem, kot so Parlament, Predsedstvo države, Vlada, RTV, Telekom ipd. Zmeda je bila kar velika. Vodja podkoordinacijske skupine inšpektor Marjan Starc je zahteval uporabo protioklepnih sredstev tam, kjer enot TO sploh ni bilo. Njegova odločitev, da se že pred razglasitvijo samostojne in suverene države Republike Slovenije umaknejo »žive blokade«, je bila sprejeta na »vrhu«. Zato pravega oviranja z barikadami v prvi uri ni bilo. Milica je zatem skupaj s teritorialci in nosilci oviranja iz sekretariatov za obrambo hermetično zaprla Ljubljano. K učinkovitemu oviranju je dodatno prispeval ukaz poveljnika Butare, ko je dal v rajone barikad postaviti večjo količino jeklenk z gospodinjskim plinom. Jeklenka je »smrtni strah« za tanke. Če jo tank povozi, eksplodira, potem zagori lakasta barva tanka in zatem ves tank.

Postopoma se je situacija razčistila in prišla pod popoln nadzor naših obrambnovarnostnih sil.

Okoli 06.30 so kolono v Trzinu ustavili z nenasilno blokado deloma zaradi poškodbe »gosenice« na enem izmed transporterjev, deloma zaradi razjarjenih domačinov. Območje so postopoma obklopile v neposredni bližini razporejene enote Teritorialne obrambe in sile slovenske Milice. Hitro so strnili obroč in čakali nadaljnja navodila.

Butari je bilo jasno, da je potrebno hitro in učinkovito ukrepati. Zavedal se je vseh pomanjkljivosti TO. Enote TO niso imele zadosti učinkovitega protioklepnega orožja ne prepotrebnih sredstev zvez. Po osnovnem vpogledu o stanju na terenu je od poveljnika 551. obm. ŠTO Domžale stotnika Marjana Mahničarja zahteval, naj mu predstavi natančnejše razmere na območju Trzina. Zahteval je natančni vpogled v stanje na bojišču, podatke o razporeditvi enot TO, Milice in JLA, podatke o njihovi ognjeni moči in možnost za telefonsko povezavo s terenom. Ko mu je čez nekaj časa Mahničar predstavil obojestransko razporeditev sil in oceno stanja na terenu, se je Butara takoj odločil. Glede na dejstvo, da se je v rajonu Trzina nahajal namestnik poveljnika Mahničarja stotnik Bojan Končan, je Mahničarju ukazal, naj tam Končan prevzame operativno povelje nad prisotnimi enotami TO. Tam so bile sile voda za protidiverzantsko delovanje iz Kamnika, diverzantski vod iz Kamnika in zaščitni vod iz Domžal.

Ukazal je, naj se takoj izvede ožja blokada enote JLA in zagotovi temeljito oviranje, povezava z Milico ter zavarujejo prebivalci. Bojno delovanje je tako kot do tedaj dovoljeno

samo kot odgovor na streljanje pripadnikov JLA. Namreč do takrat Predsedstvo države še ni odobrilo bojne uporabe orožja ne drugih bojnih sredstev.

Mahničič je posebej opozoril na bližino protioklepnega voda 2. jurišnega odreda TO 16 s protioklepnimi sredstvi armbrust. Na razpolago je dobil enoto, nastanjeno v tovarni Lek v Mengšu. Prav tako se je v bližnjem rajonu Črnuče - Savlje nahajal preostali del 2. jurišnega odreda TO. Radijski oddajnik v Depali vasi pa je varoval diverzantski odred TO iz Domžal.

Kmalu za tem je ob 11.20 Vojko Pavlin, načelnik 5. PŠTO, preko specialne telefonske zveze ponovno prenesel kratek in jasen ukaz poveljnika Butare, ki se je glasil: »Nasprotnikove sile, ki se nahajajo v rajonu med Trzinom in Mengšem, jakosti treh transporterjev z vozilom za zveze in z okoli 30 vojakov, obkolite z razpoložljivimi enotami primerne moči razorožite in zaplenite vsa materialno tehnična sredstva. Predhodno izvršite pogajanja. Vztrajajte do uresničitve ukazane naloge. Izdelajte tudi načrt prevoza zajetih sredstev na bazno lokacijo«.

Dogajanja na terenu so se odvijala z vrtoglavo naglico. Stvari so se spreminjale iz minute v minuto. Napetost se je stopnjevala. Pričakovala so se odločna bojna dejstva. Jasnega ukaza iz Republiške koordinacijske skupine pa ni bilo. Bezniku so iz Republiške koordinacijske skupine večkrat ukazali, naj strelja v gume armadnih vozil in jih tako onesposobi za vožnjo. Do prvega strela ni in ni hotelo priti. Še vedno ni bilo pričakovanega ukaza z vrha.

Okoli 13.00 ga je poklical načelnik RŠTO, polkovnik Janez Slapar. Butara mu je poročal o stanju na območju Trzina in izrazil potrebo po ukazu za izvajanje bojnih dejstev. Slapar mu je dejal, da prihaja v Trzin Vinko Beznik s svojimi specialci (SEM).

Butara je predlagal izvedbo povezave na terenu med poveljnikom SEM Vinkom Beznikom in Bojanom Končanom. Do tega in do kasnejšega usklajenega delovanja je prišlo kar hitro. Usklajeno delovanje specialne enote milice in TO je vplivalo na izvedbo učinkovitih bojnih dejstev. Odločilni trenutek je bil okoli 18.38, ko je bila po predhodno prejetem ukazu dopuščena uporaba orožja. Preprečen je bil helikopterski desant nasprotnika. Pripadniki SEM so zajeli močno diverzantsko skupino 27-ih vojakov. Z odločnimi bojnimi dejstvi je v bitki pri Trzinu prevladala udarna moč slovenske milice in teritorialne obrambe. Zmagali smo. Teritorialci pa so zajeli 23 pripadnikov JLA, tri oklepne transporterje in nekaj vozil. Bitka se je s čiščenjem terena in pregledom zajetih oklepnih vozil zaključila ob 23.00.

Poveljnik TO ljubljanske pokrajine Miha Butara je preko 551. obm. ŠTO vodil in usklajeval bojno angažiranje lastnih sil in sodelovanje s specialci Milice.

Ta prva zmaga v vojni za Slovenijo leta 1991 je imela izjemne psihološke dimenzije. Tu je padel prvi strel po prejetem ukazu za pričetek izvajanja bojnih dejstev s strani Predsedstva Republike Slovenije. V tej bitki smo Slovenci pokazali svojo odločnost in svojo moč do takrat navidez vsemogočni, nedotakljivi in neuničljivi JLA, opevani v mnogih pesmih. Do konca se je porušil mit o slavni in nepremagljivi ljudski armadi. Tu je pokleknila. Po bitki za Trzin je bilo vse lažje. Za obrambo Slovenije ni bilo praktično nobenih ovir več.

2.6.3.3 Učinkovita blokada vojašnic JLA ter odločilni in zmagoviti NE polkovnika Miha Butare

Dne 26. junija navsezgodaj zjutraj je reški korpus vdrl na slovensko ozemlje in s tem se je začela vojna za Slovenijo. V skladu z direktivo je polkovnik Butara začel izvajati blokado vseh vojašnic JA na območju Ljubljane. Vse je potekalo dobro in kontrolirano, dokler polkovnik Butara dne 28. 6. 1991 s strani načelnika RŠTO polkovnika Slaparja ni dobil ustnega ukaza za napad na vojašnice. Butara tega ukaza, v dobro vseh Slovencev, ni izvršil. Takšnega povelja v bistvu sploh ni bilo, ker bi ga lahko izdal le vrhovni poveljnik Teritorialne obrambe, torej predsedstvo Republike Slovenije. Nobeden drug ni imel te pristojnosti. Butara je bil preko svojih podrejenih v stiku s komandantom šentviške vojašnice, polkovnikom Šipčičem, ki je zagrozil, da bodo armadne sile v primeru najmanjšega posega proti vojašnici uporabile vse bojne potenciale. Ne gre pozabiti, da so bile vojašnice polne mladih nabornikov iz vseh republik bivše Jugoslavije in da bi JNA verjetno storila vse, da bi jih v taki situaciji izvlekla iz obleganih vojašnic. Tudi v vojašnici sami so imeli artilerijsko-raketna sredstva usmerjena proti natančno določenim ciljem v Ljubljani in okolici. Šipčič je zagrozil z razstrelitvijo objekta Predsedstva republike, vlade in republiške skupščine, vodovoda v Klečah, ljubjanske plinarne, tovarne Color v Medvodah in tovarne Belinka v Dolu. O tem je Butara imel informacije v PŠTO in zato je blokado vojašnic v Ljubljani izvajal z vso odločnostjo, vendar tudi s previdnostjo. Opozarjal je, da je treba sprejemati odločitve o morebitnem napadu na vojašnice dogovorno in v sodelovanju z najvišjim državnim vodstvom, kajti v mestu živi 300 000 ljudi. Druga nevarnost za civiliste in civilne objekte je bila v vrhniški vojašnici, kjer je bila locirana mehanizirana brigada in kjer so cevi svojega orožja prav tako obrnili proti civilnim ciljem.

Vojna za Slovenijo je bila dobljena. Zahvala za to gre poveljnikom, ki so zaustavili bojne kolone JA na njihovi poti proti slovenskim mejnim prehodom, in polkovniku Mihui Butari, ki se je v odločilnem trenutku odzval modro in v dobro vseh državljanov Slovenije. Zanimivo je, da polkovnik Butara za to dejanje še vedno ni dobil ustreznega zadoščenja. Nasprotno. 30. junija 1991 je bil premeščen na drugo delovno mesto. V enem od intervjujev, ki jih je imel tedanji poveljnik milice Pavle Čelik, sem zasledil: »*Miha Butara je bil najbolj pameten, " je ušlo Pavletu Čeliku. Kateri? Tisti, ki je bil zamenjan, ker je odklonil napad na vojašnice v Ljubljani? Tn je naredil edino pametno potezo. Napadi na te vojašnice bi namreč imeli neslutene posledice."* Poveljnik ljubljanske pokrajine je namreč v petek, 28. junija, dobil ustni ukaz za napad na vse vojašnice v Ljubljani, vendar ga je zavrnil zaradi načela, da se v glavnih mestih ne izvaja večjih bojnih operacij. Kljub temu je bil po radijskih zvezah njegovim podrejenim brez njegove vednosti poslan ukaz za napad. O tem ga je obvestil poveljnik blokade v Polju Neven Borak. Ukaz je bil posredovan s podpisom Sonce, kar je pomenilo, da tako ukazuje Butara. Takoj po Borakovem obvestilu je Butara spet poklical poveljujoče in jim ukazal, da je tak ukaz mogoč le, če ga on osebno izda z glasom. Kasneje je bil brez posebne utemeljitve zamenjan. Zanimiva je anekdota poveljnika blokade vojašnice v Šentvidu Braneta Podgorška. Dobil je ukaz za napad, pred njim pa si je želel še olajšati telo. Ko se je vrnil, je bil ukaz že preklican. Če ne bi bilo njegove biološke potrebe, bi skoraj zagotovo napadli vojašnico, tako da bi tudi Ljubljana okusila pravo vojno, kot so jo fantje na Medvedjeku ter prebivalci in vojaki v Gornji Radgoni.« (T. Bukovec, Ljubljana je bila na pragu krvave vojne, 1998).

2.6.4 Pričevanje desetnika Vincenca L. Šparovca

Avtor te zaključne naloge sem bil v tistih usodnih dneh pripadnik Voda vojaške policije 5. PŠTO pod poveljstvom polkovnika Miha Butare. Zaradi tega sem tudi veteran vojne za Slovenijo.

K enoti sem prebegnil iz Niša, kjer sem služil v rodu vojaške policije. Pobeg je bil skrbno načrtovan ob pomoči očeta, ki mi je v Niš prinesel civilna oblačila.

Kakor koli, ponosen sem, da sem lahko opravil svojo domovinsko dolžnost znotraj tako osredotočene enote. Opravljali smo predvsem naloge nadzora, varovanja in patroliranja, ki so se kasneje izkazale kot bistvene. Kajti v dneh vojnega stresa, evforije in histerije, ki so takrat vladale v Ljubljani, smo bili velikokrat sami sebi največja ovira.

Povedati hočem, da so mirnost, hladnokrvnost in osredotočenost lastnosti, ki sem jih prepoznal v poveljniku Butari, pripomogle k temu, da se je vojna končala tako, kot se je. Kaj sem videl? Na ljubljanskih ulicah in cestah je bilo ogromno oboroženih teritorialcev. Vsi so na začetku z zanosom pričakovali spopad z močnejšim sovražnikom. Tok dogodkov se je odvijal drugače. Do vojaških spopadov večjih razsežnosti je prihajalo izven Ljubljane, tam, kjer so mehanizirane kolone JA na svoji poti do mejnih prehodov trčile na odpor TO. V Ljubljani pa je bila na kocki civilna infrastruktura glavnega mesta novonastale države in potrebno je bilo ostati miren. Vsem v tej množici teritorialcev in drugih oborožencev na naši strani to ni uspelo. Krvoželjnost je naredila svoje in nekateri so hoteli vzeti stvari v svoje roke. Vod vojaške policije 5. PŠTO je marsikateremu s takimi namerami vzel orožje in ga pospremil nazaj v civilno življenje. Po mojem prepričanju je na ta način rešil marsikatero življenje. Vod je bil za svoje zasluge v osamosvojitveni vojni odlikovan z redom Slovenske vojske z meči.

Šele v vojni vidiš, kaj orožje naredi iz človeka in kdo je pravi domoljub. Upam, da je bila to moja prva in zadnja vojna. Naj živi vod vojaške policije 5. PŠTO!

3 ZAKLJUČEK

Kar nedvomno povezuje poveljnike, s katerimi sem se ukvarjal na prejšnjih straneh, je dejstvo, da so svoje vojaško znanje in izkušnje uporabili za zaščito lastnega naroda pred vsiljivostjo in napadi tujih vojakov ali tujega jezika na ozemlju, kjer živimo Slovenci. Prav zaradi tega so postali del slovenske vojaške zgodovine in narod jih ne bo nikoli pozabil. O njih govorijo miti, ki so se širili po ustnem izročilu, in ki so jih zbiratelji narodnega izročila prej ko slej spravili na papir v taki ali drugačni obliki.

Zanimivo pa je, da se je vojaški neuspeh slovenskega vojaškega poveljnika iz obdobja pokristjanjevanja spremenil v končno zmago polkovnika Miha Butare (in ostalega takratnega vodstva) v boju za Slovensko državo.

Navzven se zdi, da je skupaj s Slovenskim narodom moral odrasti tudi Slovenski vojaški poveljnik, da sta lahko prišla do svoje države. Kot da bi se vsak poveljnik po svoji bitki naučil nekaj novega in dodal svoj kamenček v mozaiku, ki predstavlja dostojanstvo naroda in

človeške vrednote vojaškega poveljnika.

Poganski poveljnik je občutil moč organizirane krščansko-germanske vojske in bil od nje tudi poražen. Tako vojaško kot politično. Njegov pogum in domoljublje mu v tej vojni nista kaj dosti pomagala.

Sledi kmet Matjaž, ki je bil še na čelu organizacije, ki se je imenovala kmečka zveza. Organizacija pa ni imela politične podpore. Kot posledica te osamljenosti je prišla do izraza neusposobljenost in slaba oboroženost kmečke vojske. V takih okoliščinah pa proti Turkom niso imeli nobenih izgledov.

Andrej Komel pl. Sočebnan se je dobro zavedal, kaj pomeni politična podpora. Cesarju na Dunaju je dolgo in vdano služil kot častnik. To služenje je vnočil. Pridobil si je čine in naziv plemeniti. V njem je Cesar prepoznal zaupanja vrednega človeka in mu posredno dovolil izdajati slovenske vojaške knjige. Preko teh knjig je bodoča slovenska vojska dobila slovensko vojaško izrazje.

Nadporočnik Franjo Malgaj je bil neustrašen borec, kakršnega je Slovenija v času bojev za severno mejo potrebovala. Že res, da so se Slovenci takrat tudi po njegovi zaslugi rešili habzburške nadvlade in priključili Mežiško dolino z okolico matični domovini, a njegova idealizirana predstava o skupnosti slovanskih narodov znotraj Jugoslavije ni ponudila Slovencem enakopravnega zavetja.

General Jaka Avšič je imel izkušnje vseh prejšnjih. Bil je vojaško izobražen, za seboj je imel slovensko vojsko, poveljeval je v slovenščini, branil je Slovenski narod na njegovem ozemlju in zmagal. Vojaško. Politika je ustvarila SFRJ, državo bratskih narodov in narodnosti, z eno vojsko-JLA, v kateri se je govorilo-srbohrvaško. Generala Avšiča je to bolelo do konca njegovih dni.

S polkovnikom Butaro in osamosvojitvijo Slovenije so vsi parametri, potrebni za rojstvo države Slovenije in slovenskega vojaškega poveljnika, oblikovali celoto. Polkovnik Butara je imel za sabo narod, ki ve, kaj hoče, politike, ki vedo, kaj hočejo, vojsko, ki ve, kaj hoče in seveda sebe, ki ve, kaj hoče. Pa modrost in preudarnost. Lahko je nastala svobodna Slovenija.

Kaj pa slovenski vojaški poveljnik danes?

Slovensko politično vodstvo in narod (referendum) sta se odločila za življenje in delovanje znotraj novih povezav. Politično je Slovenija članica EU, vojaško pa partnerica v Severnoatlantskem zavezništvu (NATO).

Slovenski vojaški poveljnik s svojo vojsko opravlja svoje naloge izven meja svoje domovine. Brani interese zavezništva daleč od svoje družine in naroda. Kot bi se zgodovina ponavljala.

Zastavlja pa se mi ključno vprašanje.

Ali bo narod napisal knjigo, postavil spomenik in opeval slovenskega vojaškega poveljnika, če bo ta, recimo, padel pri obrambi ameriške vojaške baze v Afganistanu ali kje drugje?

VIRI IN LITERATURA

- BUKOVEC T., Ljubljana je bila na pragu krvave vojne, 1998.
- BUTARA, Miha in mag. M. SOBOČAN (1992) Segmenti iz delovanja ljubljanske TO v vojni za Slovenijo 1991.
- GRUDEN, dr. Josip (1992): *Zgodovina slovenskega naroda, I. del*. Celje: Mohorjeva družba.
- GUŠTIN, Damijan (2008): Jaka Avšič, vojak, častnik in general petih vojska, vedno Slovenec. *Svobodna misel*,
- Intervju s polkovnikom Miho Butaro (2000). *Panorama*, 14. junij.
- KOROŠEC, dr. Tomo (2004): *Andrej Komel pl. Sočebran*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KRANJC, F. Marijan: Franjo J. Malgaj (neobjavljeni članek).
- KUHAR, Alojzij (2001): *Pokristjanjevanje Slovencev*. Celovec: Mohorjeva založba.
- MIKULIČ, Albin (2005): *Uporniki z razlogom* (Miha Butara). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.
- Pogovori s polkovnikom Miho Butaro.
- ŠVAJNCER, J. Janez (1992): *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Prešernova družba.
- *Zgodovina Slovencev* (1979). Ljubljana: Cankarjeva založba.

SEZNAM SLIK**Kazalo slik**

Slika 1: <i>Knežji kamen, na katerem so ustoličevali karantanske kneze</i>	7
Slika 2: <i>Črtomirjevo Slovo od Bogomile, relief, bron</i>	8
Slika 3: <i>Kmečki upor</i>	10
Slika 4: <i>Kralj Matjaž (Janez J. Švajncer: Vojna zgodovina)</i>	11
Slika 5: <i>Andrej Komel plemeniti Sočebran</i>	11
Slika 6: <i>Nadporočnik Franjo Malgaj decembra 1918 na Koroškem</i>	17
Slika 7: <i>General Jaka Avšič</i>	21
Slika 8: <i>Na partizanski strani je ofenzivne operacije načrtoval Glavni štab ali štaba obeh korpusov in 4. operativne cone. Na fotografiji člani Glavnega štaba junija 1944: Boris Kraigher, Jaka Avšič, Franc Rozman - Stane (poveljnik), Viktor Avbelj in Dušan Kveder</i>	25
Slika 9: <i>Polkovnik Miha Butara</i>	26

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisani Lotos Vincenc Šparovec, rojen 15. 12. 1971 v Ljubljani, kandidat 19. generacije Šole za častnike, izjavljam, da sem nalogo ob pomoči mentorice VVU dr. Valerije Bernik napisal sam.

Ljubljana, avgust 2008

Lotos Vincenc Šparovec